Μ Ε Λ Ε Τ Ε Σ

Μ. ΟΥΝΑΜΟΥΝΟ
(MIGUEL DE UNAMUNO)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Η ΑΓΩΝΙΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ : ΑΔ. Δ. ΠΑΠΑΔΗΜΑΣ

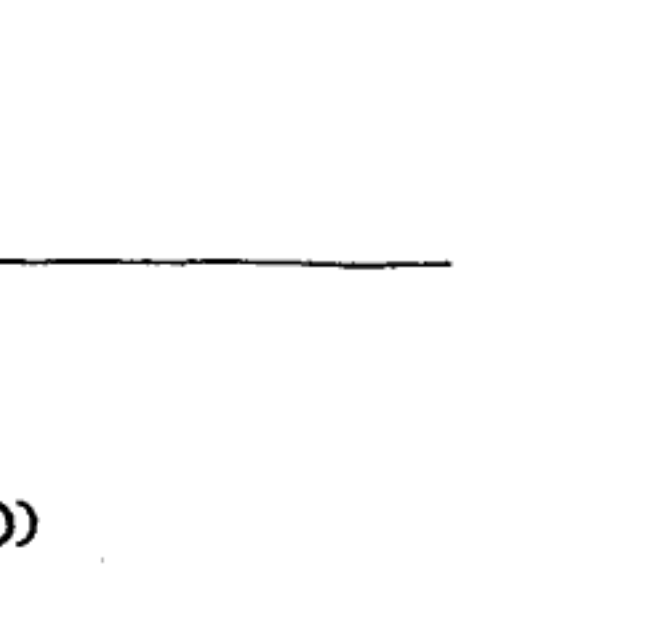

ΒΙΒΛΙΑΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ
ΓΕΩΡΓ. Η. ΚΑΛΕΡΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 82 Β

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Η ΑΓΩΝΙΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

I

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι μία ἀξία τοῦ παγκοσμίου πνεύματος, ποὺ ἔχει τὶς ρίζες της στὰ πιό ἐνδόμυχα τῆς ἀνθρώπινης ἀτομικότητας. Οἱ Ἰησουΐτες λένε πὼς ἔχει γιὰ τέλος του νὰ λύσει τὴν *ὑπόθεση* τῆς ἀτομικῆς μας σωτηρίας. Ἂν καὶ τὸ λένε αὐτὸ οἱ ἰησουΐτες, ποὺ πέρνουν τὴ θρησκεία γιὰ πρόβλημα οἰκονομίας, ἐφαρμοσμένης στὰ θεῖα πράγματα, θὰ δεχτοῦμε μολαταῦτα τὴν ἄποψή τους σὰν ἕνα προεισαγωγικὸ ἀξίωμα.

Μιὰ καὶ ὁ χριστιανισμὸς λοιπὸν εἶναι ἕνα πρόβλημα αὐστηρὰ ἀτομικὸ καὶ γι' αὐτὸ παγκόσμιο, εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ ἐξηγήσω σύντομα τὰ περιστατικά, τὰ προσωπικὰ καὶ ἰδιαίτερα ἐκεῖνα περιστατικά, ποὺ μὲ παρακίνησαν νὰ γράψω αὐτὸ ποὺ παρουσιάζω σὲ σένα, ἀναγνώστη.

Ἡ στρατιωτικὴ τυραννία τῆς φτωχῆς μου πατρίδας μ' ἔρριξε στὸ νησὶ Φουέρτε Βαντούρα. Ἐκεῖ μπόρεσα νὰ πλουτίσω τὴν ἐσώτερη θρησκευτικὴ καὶ ἰδίως τὴν πνευμανική μου πεῖρα. Ἕνα ἱστιοφόρο μ' ἔφερε στὴ γαλλικὴ γῆ, ὕστερα ἀπὸ λίγον καιρό, ὅπου ἐγκαταστάθηκα στὸ Παρίσι. Ἐδῶ στὸ Παρίσι γράφω αὐτὰ, ποὺ διαβάζεις, μέσα σ' ἕνα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Π.Α τηρ.Κ.τ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

εἶδος κελιοῦ, κοντὰ στὴν Ἀψίδα τοῦ Θριάμβου. Μὰ ἀπὸ δῶ δὲν μπορῶ πιὰ νὰ θαυμάσω οὔτε τὴ σιέρρα, ποὺ εἶνε σχεδὸν ὅλο τὸ χρόνο στεφανωμένη μὲ χιόνι, οὔτε τὴ θάλασσα ποὺ ἔβλεπα κάθε μέρα τὸν ἥλιο νὰ γεννιέται ἀπὸ μέσα της. Ἀλλὰ στὸ Παρίσι τρέφομαι ἀπὸ τόσα καὶ τόσα διαβάσματα, ποὺ τὰ διαλέγω στὴν τύχη. Καὶ νὰ διαλέγει κανεὶς στὴν τύχη εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας.

Ὅταν μοῦ ζήτησαν νὰ γράψω κάτι γιὰ τὴ συλλογὴ : *Χριστιανισμός*, ἀκούοντας τὴ λέξη αὐτὴ συλλογίστηκα ἀμέσως τὸν τίτλον: *Ἡ ἀγωνία τοῦ Χριστιανισμοῦ*. Ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς διάβαζα τὴν *Ἔρευνα πάνω στὴ Μοναρχία* τοῦ Σὰρλ Μωρὰ—ἤμουν τόσο μακρυὰ ἀπὸ τὰ εὐαγγέλια !

Σ' αὐτὸ τὸ τόσο βαθειὰ ἀντιχριστιανικὸ βιβλίο, διάβασα τοῦτο, ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τοῦ 1903 τῆς Γαλλικῆς Δράσης : (1)

«Ἕνας ἀληθινὸς ἐθνικιστὴς, βάζει τὴν πατρίδα πάνω ἀπ' ὅλα. Δέχεται λοιπὸν, μεταχειρίζεται καὶ λύνει ὅλα τὰ πολιτικὰ ζητήματα, σχετικὰ πάντοτε μὲ τὸ συμφέρον τοῦ ἔθνους του».

Διαβάζοντας αὐτὰ, θυμήθηκα τὰ λόγια : «Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου» καὶ σκέφτηκα πὼς ἕνας χριστιανὸς—ἂν μπορεῖ πραγματικὰ νὰ ὑπάρξει ἀληθινὸς χριστιανὸς στὴν ζωὴ τῶν πόλεων—κάθε πολιτικὸ ζήτημα ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλο, πρέπει νὰ τὸ δέχεται, νὰ τὸ χειρίζεται καὶ νὰ τὸ λύνη, σχετικὰ πάντοτε μὲ τὸ ἀτομικὸ συμφέρο τῆς αἰώνιας σωτηρίας, τῆς αἰωνιότητας. Καὶ ἡ πατρίδα ; Ἡ πατρίδα ἑνὸς χριστιανοῦ δὲν εἶναι σ' αὐ-

---

(1) Ἡ ἐφημερίδα τῶν Γάλλων βασιλοφρόνων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΜΠΕΖΑΣ
Ε.Υ.Δ της Κ.τΠΕ ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

τὸν τὸν κόσμο. Ἕνας χριστιανὸς λοιπὸν πρέπει νὰ θυσιάζει τὴν πατρίδα στὴν ἀλήθεια.

Ἡ ἀλήθεια! «....Δὲ γελᾶνε πιὰ κανένα, ἔγραφε ὁ Ρενάν, καὶ ἡ μάζα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, διαβάζοντας στὰ μάτια τοῦ διανοούμενου, τὸν ρωτάει χωρὶς περιστροφὲς, μήπως στὸ ***βάθος ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι θλιβερή***».

Στὶς 30 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1924 παρευρέθηκα στὴ θεία λειτουργία τῆς ἑλληνικῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ποὺ εἶναι κοντὰ στὸ σπίτι μου, στὴν ὁδὸν Γεωργίου Μπιζέ. Διαβάζοντας λοιπὸν στὴ μεγάλη ζωγραφιστὴ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ποὺ γεμίζει τὸ τύμπανο, ἑλληνικὰ, τὰ λόγια: «Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή», αἰσθάνθηκα ξανὰ τὸν ἑαυτό μου σ' ἕνα νησὶ καὶ σκέφτηκα ἢ καλύτερα ὀνειρεύτηκα, πὼς ὁ δρόμος καὶ ἡ ζωὴ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα μὲ τὴν ἀλήθεια, γιατὶ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει κάποια ἀντίφαση, ἀνάμεσα στὴν ἀλήθεια καὶ στὴ ζωή, καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι σὲ θέση νὰ μᾶς σκοτώσει, ἐνῶ ἡ ζωὴ μπορεῖ νὰ μᾶς κρατήσει στὴν πλάνη. Αὐτὸ μ' ἔκανε νὰ σκεφτῶ τὴν ἀγωνία τοῦ χριστιανισμοῦ, τὴν ἀγωνία του καὶ τὴν ἀγωνία τοῦ καθενὸς ἀπὸ μᾶς. Μπορεῖ ἄλλωστε νὰ νοηθῆ ὁ χριστιανισμὸς ἔξω ἀπὸ τὸν καθένα μας;

Νά ποῦ βρίσκεται τὸ τραγικὸ σημεῖο. Γιατὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι κάτι τὶς ὁμαδικό, κοινωνικὸ καὶ μάλιστα ἀστικό. Ἀληθινὸ εἶναι ἐκεῖνο, γιὰ τὸ ὁποῖο εἴμαστε σύμφωνοι. Ἀλλ' ὁ χριστιανισμὸς εἶναι κάτι ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ μεταδοθῆ ἀπὸ τὸν ἕνα στὸν ἄλλο. Καὶ γι' αὐτὸ ὁ χριστιανισμὸς ἀγωνιᾶ μέσα στὸν καθένα μας. Ἀγωνία θὰ πεῖ ἀγώνας. Ἀγωνιᾶ ἐκεῖνος ποὺ ζῆ ἀγωνιζόμενος, ἀγω-

νιζόμενος ἐνάντια στὴ ζωὴ τὴν ἴδια. Καὶ ἐνάντια στὸ θάνατο.

Ἐκεῖνο ποὺ θὰ ἐκθέσω ἐδῶ λοιπόν, ἀναγνώστη, εἶναι ἡ ἀγωνία μου, ὁ χριστιανικός μου ἀγώνας, ἡ ἀγωνία τοῦ χριστιανισμοῦ μέσα μου, ὁ θάνατός του καὶ ἡ ἀνάστασή του, σὲ κάθε στιγμὴ τῆς ἐσώτερης ζωῆς μου.

Στὸ θρησκευτικὸ καθεστὼς καὶ ἰδίως στὸ καθεστὼς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ πραγματευθῆ κανεὶς τὰ μεγάλα γενικὰ ἐνδιαφέροντα, τὸ θρησκευτικό, τὸ αἰώνιο, τὸ παγκόσμιο, χωρὶς νὰ τοὺς δώσει ἕνα χαραχτῆρα προσωπικό, ἀτομικὸ θάλεγα καλύτερα. Κάθε χριστιανὸς γιὰ νὰ δείξει τὸ χριστιανισμό του, τὴ χριστιανική του ἀγωνία, πρέπει νὰ πεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό του: ***Ἴδε ὁ χριστιανός***, ὅπως εἶπε ὁ Πιλάτος: «Ἴδε ὁ ἄνθρωπος!» Πρέπει νὰ δείξει τὴ χριστιανικὴ ψυχή του, τέτοια ποὺ διαμορφώθηκε στὸν ἀγῶνα της, στὴν ἀγωνία του, ὡς χριστιανοῦ. Γιατὶ ὁ ἄνθρωπος δὲ γενιέται μὲ μιὰ ψυχή, πεθαίνει μ᾽ αὐτήν, ὅταν τὴν ἀποχτήσει. Καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς εἶναι νὰ φτιάσει μέσα του μιὰ ψυχή, μιὰ ψυχὴ ἀθάνατη. Μιὰ ψυχὴ ποὺ θὰ εἶναι καθεαυτοῦ ἔργο μας. Γιατὶ τὴ στιγμὴ ποὺ πεθαίνουμε, ἀφήνουμε ἕνα σκελετὸ στὴ γῆ καὶ μιὰ ψυχή, ἕνα ἔργο στὴν ἱστορία. Κι᾽ αὐτὸ ὅταν ἔχουμε ζήσει, ὅταν δηλαδὴ ἔχουμε ἀγωνιστῆ μὲ τὴ ζωή, ποὺ περνάει, γιὰ τὴ ζωὴ ποὺ θὰ μείνει.

Καὶ ἡ ζωή; Τί εἶναι ἡ ζωή; Ζήτημα πιὸ τραγικὸ ἀπὸ τό: Τί εἶναι ἡ ἀλήθεια; Γιατὶ ἡ ἀλήθεια, δὲν καθορίζεται μιὰ κι᾽ εἶν᾽ αὐτὴ ποὺ καθορίζει. Ἀκόμη λιγότερο λοιπὸν μποροῦμε νὰ καθορίσουμε τὴ ζωή.

Ἕνας γάλλος ματεριαλίστας, δὲ θυμᾶμαι ποιός, εἶπε πὼς ἡ ζωὴ εἶναι τὸ σύνολο τῶν λειτουργιῶν, ποὺ ἀντενεροῦν στὸ θάνατο. Ὁρισμὸς ἀγωνιώδης ἢ, ἂν θέλετε, πολε-

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟΜΕΑΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΠΙΚ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΑΠΙΣΤΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

μικός. Ἡ ζωὴ γι᾽ αὐτὸν ἦταν λοιπὸν ὁ ἀγώνας, ἡ ἀγωνία. Ἐνάντια στὸ θάνατο κι᾽ ἐνάντια στὴν ἀλήθεια, ἐνάντια στὴν ἀλήθεια τοῦ θανάτου.

Νὰ τί ἔχουμε νὰ στοχαστοῦμε: ἐκεῖνο ποὺ ἐννοεῖ ὁ βιβλικὸς θρύλος, ἡ Γένεση, νὰ στιγμὴ ποὺ λέει ὅτι ὁ θάνατος ἦρθε στὸν κόσμο, ἀπὸ τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα—γιατὶ οἱ πρῶτοι πρόγονοί μας θέλησαν νὰ γίνουν θεοί, δηλαδὴ ἀθάνατοι—ἀφομοιώνοντας τὴ γνώση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ· τὴ γνώση ποὺ δίνει τὴν ἀθανασία. Κι᾽ ἔπειτα, σύμφωνα μὲ τὸν ἴδιο θρύλο, ὁ πρῶτος θάνατος ἦταν ἕνας βίαιος θάνατος, μιὰ δολοφονία, τοῦ Ἄβελ καὶ τοῦ ἀδερφοῦ του τοῦ Κάϊν. Μιὰ ἀδερφοκτονία.

Πολλοὶ ἀναρωτιοῦνται, πῶς πεθαίνουν τὰ ἄγρια ζῶα—τὰ λιοντάρια, οἱ τίγρεις, οἱ πάνθηρες, οἱ ἱπποπόταμοι—στὰ δάση ἢ στὶς ἐρημιὲς ποὺ ζοῦνε. Ἂν τὰ σκοτώνουν ἢ ἂν πεθαίνουν μ᾽ ἐκεῖνο ποὺ ὀνομάζομε φυσικὸ θάνατο, πέφτοντας δηλαδὴ σὲ μιὰ γωνιὰ γιὰ νὰ πεθάνουν ὁλομόναχα καὶ στὴν ἐρημιά, ὅπως πέθανε ὁ μεγαλύτερος ἅγιος ἀπ᾽ ὅλους τοὺς ἁγίους, ὁ ἄγνωστος ἅγιος—ἄγνωστος στὴν ἀρχὴ στὸν ἴδιο. τὸν ἑαυτό του. Ἐκεῖνος ποὺ γεννήθηκε ἴσως νεκρός.

Ἡ ζωὴ λοιπὸν εἶναι ἕνας ἀγώνας καὶ ἡ ἀλληλεγγύη στὴ ζωὴ εἶναι ἕνας ἀγώνας ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ τὸν ἀγῶνα. Δὲν θὰ κουραστῶ ποτὲ νὰ τὸ ξαναλέω, πὼς ἐκεῖνο ποὺ ἑνώνει τὸ περισσότερο τοὺς ἀνθρώπους εἶναι οἱ ἀσυμφωνίες τους. Κι᾽ ἐκεῖνο ποὺ ἑνώνει τὸ περισσότερο ἕναν ἄνθρωπο μὲ τὸν ἑαυτό του, ἐκεῖνο ποὺ κάνει τὴν ἐνδόμυχη ἑνότητα τῆς ζωῆς μας, εἶναι οἱ μύχιες ἀσυμφωνίες μας, οἱ ἐσωτερικὲς ἀντιθέσεις τῶν διχονοιῶν μας. Δὲ βρισκόμαστε σὲ εἰρηνικὴ κατάσταση μὲ τὸν ἑαυτό μας, ὅπως ὁ Δὸν-Κιχώτης, παρὰ τὴ στιγμὴ ποὺ πεθαίνουμε.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΧΟΛΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΚΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Θ. ΠΑΠΑΓΙΩΤΗ ΕΠΙΚΑΘΗΓΗΤΗ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ

Ε.Υ.Δ. Τ.Ε.Κ.Ε.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Κι᾽ ἂν τέτοια εἶναι ἡ ψυχικὴ ἢ ἡ σωματικὴ ζωή, εἶναι κι᾽ αὐτὴ μὲ τὴ σειρά της, ἕνας ἀγώνας ἐνάντια στὴν αἰώνια λήθη. Κι᾽ ἐνάντια στὴν ἱστορία. Γιατὶ ἡ ἱστορία ποὺ εἶναι ἡ σκέψη τοῦ θεοῦ στὴ γῆ τῶν ἀνθρώπων, παρουσιάζει τὴν ἔλλειψη μιᾶς ὑπέρτατης ἀνθρώπινης σκοπιμότητας καὶ βαδίζει πρὸς τὴ λήθη καὶ τὸ ἀσυνείδητο. Ὁλόκληρη ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ δώσει μιὰ ἀνθρώπινη τελικότητα στὴν ἱστορία, μιὰ ὑπεράνθρωπη τελικότητα, ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Νίτσε, ποὺ ὀνειρεύτηκε αὐτὸν τὸν παραλογισμὸ : τὸν κοινωνικὸ χριστιανισμό.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΓΙΩΡΓΙΟΥ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

II

Η ΑΓΩΝΙΑ

Ἡ ἀγωνία εἶναι λοιπὸν ἕνας ἀγώνας. Κι᾽ ὁ Χριστὸς ἦρθε γιὰ νὰ μᾶς φέρει τὴν ἀγωνία κι᾽ ὄχι τὴν εἰρήνη. Μὰ τὸ εἶπε ἄλλωστε ὁ ἴδιος :

«Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν. οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν· ἦλθον γάρ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς καὶ νύμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς· καὶ ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου, οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ».

(Κατὰ Ματθαῖον X 34-37

Θυμόταν πὼς οἱ δικοί του, ἀπὸ τὸ σπίτι του, ἡ μητέρα του καὶ τ᾽ ἀδέρφια του, τὸν εἶχαν πάρει γιὰ τρελλό, γι᾽ ἀπολωλὸς πρόβατο κι᾽ ἔτρεχαν νὰ τὸν βροῦνε (Κατὰ Μάρκον III, 21) Κι᾽ ἀλλοῦ :

«Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἀνήφθη ! δοκεῖτε ὅτι εἰρήνην παρεγενόμην δοῦναι ἐν τῇ γῇ ; οὐχὶ λέγω ὑμῖν, ἀλλ᾽ ἢ διαμερισμόν· ἔσονται γάρ ἀπὸ τοῦ νῦν πέντα ἐν οἴκῳ ἑνὶ διαμεμερισμένοι, τρεῖς ἐπὶ δυσὶ καὶ δύο ἐπὶ τρισί· διαμερισθήσονται πατὴρ ἐπὶ υἱῷ καὶ υἱὸς ἐπὶ πατρί, μήτηρ ἐπὶ θυγατρὶ καὶ θυγάτηρ ἐπὶ μητρί, πενθερὰ ἐπὶ τὴν νύμφην αὐτῆς καὶ νύμφη ἐπὶ τὴν πενθερὰν αὐτῆς.

Κατὰ Λουκᾶν XII 44—54)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Ε.Κ.Δ της Κ.τΠ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Καὶ ἡ εἰρήνη, θὰ λέγαμε ; Γιατὶ θὰ μποροῦσε κανεὶς ν᾽ ἀναφέρει κι᾽ ἄλλες περικοπές, ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο, περισσότερες μάλιστα καὶ ἀναμφίβολα πιὸ ρητὲς, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὴν εἰρήνη. Ἀλλ᾽ ἡ εἰρήνη αὐτὴ ἐνυπάρχει στὸν πόλεμο καὶ ὁ πόλεμος στὴν εἰρήνη. Κι᾽ αὐτοῦ ἀκριβῶς εἶναι ἡ ἀγωνία.

Θὰ μποροῦσε ὅμως κανεὶς νὰ πεῖ, πὼς ἡ εἰρήνη εἶναι ἡ ζωὴ – ἢ ὁ θάνατος—κι᾽ ὁ πόλεμος εἶναι ὁ θάνατος—ἢ ἡ ζωὴ—γιατὶ εἶναι σχεδὸν ἀδιάφορο, ἂν τὰ ἐξομοιώσει κανεὶς μὲ τὸ ἕνα ἢ μὲ τὸ ἄλλο. Ὡς τόσο ἡ εἰρήνη στὸν πόλεμο—ἢ ὁ πόλεμος στὴν εἰρήνη—εἶναι ἡ ζωὴ μέσα στὸ θάνατο, ἡ ζωὴ τοῦ θανάτου κι᾽ ὁ θάνατος τῆς ζωῆς : ἡ ἀγωνία.

Ὅπως ὁ χριστινιανισμός, ἔτσι κι᾽ ὁ Χριστὸς ἀγωνιᾷ πάντοτε. «Ὁ Ἰησοῦς θ᾽ ἀγωνιᾷ ὡς τὸ τέλος τοῦ κόσμου» δὲν πρέπει νὰ κοιμούμαστε ὅλον αὐτὸν τὸν καιρό.» Αὐτὰ ἔγραφε ὁ Πασκάλ, στὸ ***Μυστήριο τοῦ Ἰησοῦ***. Καὶ τὰ ἔγραφε, τὴ στιγμὴ ποὺ βρισκόταν σ᾽ ἀγωνία· γιατὶ τὸ νὰ μὴν κοιμᾶται κανεὶς, σημαίνει πὼς ὀνειρεύεται ξυπνός, σημαίνει ὅτι ἀγωνιᾷ.

Εἶναι φριχτὰ τραγικοὶ οἱ Ἐσταυρωμένοι μας, οἱ ἱσπανικοὶ Χριστοί μας. Παρουσιάζουν τὴ λατρεία τοῦ Χριστοῦ ποὺ ἀγωνιᾷ κι᾽ ὄχι τοῦ πεθαμένου Χριστοῦ. Ὁ Χριστὸς νεκρὸς ἔγινε πιὰ χῶμα, ἔγινε εἰρήνη. Ὁ Χριστὸς νεκρὸς θάφτηκε ἀπὸ ἄλλους νεκρούς. Εἶναι ὁ Χριστὸς ποὺ κοίτεται στὸν ἅγιο τάφο του. Μὰ ὁ Χριστὸς ποὺ λατρεύουν στὸ Σταυρό, εἶναι ὁ Χριστὸς ποὺ ἀγωνιᾷ, πάνω στὸ Σταυρὸ καὶ φωνάζει :

Τετέλεσται ! Σ᾽ αὐτὸν τὸν Χριστόν, σ᾽ αὐτὸν ποὺ εἶπε : «Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί μὲ ἐγκατέλιπες ;» ἀποδίνουν σεβασμὸ οἱ πιστοὶ ποὺ ἀγωνιοῦν. Ἀνάμεσα σ᾽ αὐ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΓΙΑΤΣΙΟΣ

ΕΡΓ.Δ.ΤΗΣ Κ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

τοὺς ὑπάρχουν πολλοὶ ἄνθρωποι, ποὺ πιστεύουν ὅτι πιστεύουν.

Ὅταν λοιπὸν ζεῖ κανείς, καὶ ἀγωνίζεται, ἀγωνίζεται γιὰ τὴ ζωὴ καὶ ζεῖ ἀπὸ τὸν ἀγῶνα, ἀπὸ τὴν πίστη, σημαίνει πὼς ἀμφιβάλλει. Γιατὶ μιὰ πίστη χωρὶς ἀμφιβολία εἶναι μιὰ πίστη νεκρή.

Τὶ θὰ πῇ ἀμφιβολία; Ἡ ἀμφιβολία, ἡ ἀμφιβολία τοῦ Πασκάλ, ἡ ἀγωνιώδης ἢ πολεμικὴ περισσότερο παρὰ ἡ ἀμφιβολία τοῦ Καρτέσιου, ἡ μεθοδική, προϋποθέτει τὸ δισυπόστατο ἀγῶνα. Ἐννοῶ βέβαια τὴν ἀμφιβολία τῆς ζωῆς (ζωὴ=ἀγώνας) κι' ὄχι τοῦ δρόμου (δρόμος—μέθ·οδος).

Τὸ νὰ πιστεύουμε σὲ κάτι, ποὺ δὲν εἴδαμε ἢ σ' ἐκεῖνο, γιὰ τὸ ὁποῖο μᾶς κατηχήσανε, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα εἶναι ἡ πίστη. Τὸ νὰ πιστεύουμε σ' ἐκεῖνο ποὺ βλέπουμε—ἢ σ' ἐκεῖνο ποὺ δὲ βλέπουμε—αὐτὸ τὸ πρᾶγμα εἶναι τὸ λογικὸ, ἡ ἐπιστήμη. Ἀλλὰ τὸ νὰ πιστεύουμε σ' ἐκεῖνο ποὺ θὰ ἰδοῦμε—ἢ ποὺ δὲ θὰ ἰδοῦμε—αὐτὸ τὸ πρᾶγμα εἶναι ἡ ἐλπίδα. Καὶ εἶναι ἡ κάθε πίστη. Διαβεβαιώνω, πιστεύω σὰν ποιητής, σὰν δημιουργός, κοιτάζοντας τὸ παρελθόν, τὴν ἀνάμνηση. Ἀρνιέμαι, σὰν ἀμφισβητητής, σὰν πολίτης, βλέποντας τὸ παρὸν· κι' ἀμφιβάλλω, ἀγωνίζομαι, ἀγωνιῶ, σὰν ἄνθρωπος, σὰ χριστιανός, κοιτάζοντας τὸ ἀπραγματοποίητο μέλλον, κοιτάζοντας πρὸς τὴν αἰωνιότητα.

Ὑπάρχει στὴν πατρίδα μου, τὴν Ἰσπανία, στὸ λαό μου—λαὸ ἀγωνιώδη καὶ πολεμικὸ—ἕνας ἄπειρος σεβασμὸς πρὸς τὸ Χριστό, ποὺ ἀγωνιᾶ. Ἀλλ' ὑπάρχει ἐπίσης μιὰ λατρεία πρὸς τὴν Παρθένα τῶν Ἀλγηδόνων, ποὺ τὴν καρδιά της πέρασαν ἑφτὰ ρομφαῖες. Δὲν ἔχουνε ὅμως τόσο σεβασμὸ στὸ Γυιὸ, ποὺ κοίτεται στὰ γόνατα τῆς Μητέρας του, ὅσο ἔχουν στὴν Παρθένα—Μητέρα ποὺ ἀγωνιᾶ ἀπὸ

λύπη, μὲ τὸ Γυιό της στὰ χέρια. Εἶναι ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν ἀγωνία τῆς Μητέρας.

Θὰ μοῦ ποῦν, πὼς ὑπάρχει ἐπίσης ἡ λατρεία τοῦ Παιδιοῦ—Ἰησοῦ, ἡ λατρεία τῆς Γέννησης, τῆς Παρθένας ποὺ δίνει τὴ ζωή, γιλουχώντας τὸ βρέφος.

Δὲ θὰ ξεχάσω ποτὲ τὸ μυστικόπαθο θέαμα ποὺ εἶδα τὴν ἡμέρα τοῦ Ἁγίου Βερνάρδου, τὸ 1922, στὸ μοναστήρι τῆς Τράππας (1) τῆς Ντουένας, κοντὰ στὴν Παλέντσια. Οἱ τραππίστες ἔψελναν μιὰ ἐπίσημη ἑσπερινὴ δέηση στὴν Παναγία, μέσα στὸν κατάφωτο ἀπὸ κεριὰ ναό τους. Πάνω ἀπὸ τὴν Ἁγία-Τράπεζα ὑψωνόταν μιὰ εἰκόνα, χωρὶς μεγάλη καλλιτεχνικὴ ἀξία, τῆς Παρθένας-Μητέρας, ποὺ ἦταν ντυμένη μὲ ἄσπρα καὶ μπλέ. Τὴν παράσταινε ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψή της στὴν ἐξαδέρφη της τὴν Ἐλισσάβετ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ Γέννηση τοῦ Μεσσία. Μὲ τὰ χέρια ἁπλωμένα πρὸς τὸν οὐρανό, φαινόταν σὰ νὰ ἤθελε νὰ πετάξει ἐκεῖ πάνω, μὲ τὸ ἄπαλὸ καὶ τραγικὸ φορτίο της, τὸν ἀνενσάρχωτο Λόγο τοῦ Θεοῦ. Οἱ τραππίστες, νέοι καὶ γέροι, μερικοὶ ἀνάμεσα σ᾽ αὐτοὺς μόλις φτασμένοι σὲ ἡλικία γιὰ νὰ εἶναι πατέρες κι᾽ ἄλλοι ποὺ εἶχαν ξεπεράσει τὴν ἡλικία αὐτή, γέμιζαν τὸ ναὸ μὲ τὴν ψαλμωδία τῆς λιτανείας. Κι᾽ ἡ ψαλμωδία τους ἔμοιαζε μ᾽ ἕνα νανούρισμα γιὰ τὸ θάνατο ἢ καλύτερα γιὰ τὴ μὴ-γέννηση. Σκέπτονταν, πὼς ξανάρχιζαν νὰ ζοῦν τὴ ζωή τους, ἀλλὰ ἀνάποδα, πὼς τὴν ξεζοῦσαν, πὼς ξαναγύριζαν στὴν παιδικὴ ἡλικία, στὴ γλυκειὰ παιδικὴ ἡλικία, ξαναβρίσκοντας στὰ χείλη τους τὴ θεία γεύση ἀπὸ τὸ μητρικὸ γάλα καὶ ξανάμπαι-

---

1) Τράππα=Μοναστῆρι, ποὺ ἱδρύθηκε τὸ 1140 κοντὰ στὴ Mortagne (Orne) καὶ μεταρρυθμίστηκε ἀπὸ τὸν ἀββᾶ ντὲ Ρανσὲ (1662). Οἱ μοναχοὶ τοῦ μοναστηριοῦ αὐτοῦ, οἱ τραππίστες, τηροῦνε ἕναν κανόνα, ξεχωριστὰ αὐστηρό.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΙΣΤΟΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ 2006

ναν στὴν ἥσυχη στέγη τοῦ μητρικοῦ μοναστηριοῦ. γιὰ νὰ κοιμηθοῦν ἐκεῖ τὸν πρὶν ἀπὸ τὴ γέννησή τους ὕπνο, per omnia soecula soeculorum. Κι' αὐτὸ ποὺ μοιάζει τόσο μὲ τὴ βουδικὴ νιρβάνα—ἀντίληψη ὁλότελα μοναστικὴ—εἶναι κι' αὐτὸ μιὰ μορφὴ τῆς ἀγωνίας, μ' ὅλα τ' ἀντίθετα ἐξωτερικὰ σημάδια.

Στὸ ἡμερολόγιο τοῦ Πάτερ Ὑάκινθου, μὲ ἡμερομηνία 9 Ἰουλίου 1873, τότε ποὺ περίμενε ἕνα παιδὶ ἀπὸ τὸν πνευματικὸ μὰ καὶ σαρκικὸ γάμο του, διαβάζομε γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς καὶ γιὰ τὴν ἀνάσταση τῆς σάρκας:

«Ἂς μποροῦσε τοὐλάχιστο ν' ἀναπαυθῆ εἰρηνικὰ κάτω ἀπὸ τὴν καρδιὰ τῆς μητέρας του, σ' ὅλον αὐτὸν τὸν ἥρεμον ὕπνο τῶν ἐννέα μηνῶν, ποὺ ἔχει δικαίωμα!»

Αὐτὸς ὁ γλυκὸς ὕπνος χωρὶς ὄνειρα, ἦταν ὁ γήϊνος παράδεισος, ὁ πρὶν ἀπὸ τὴ γέννηση, ποὺ σκεπτόνταν οἱ Πατέρες τῆς Τράππας, τῆς Ντουένας.

Ἀντίθετα ὅμως στὸ βιβλίο τοῦ μυστικόπαθου πορτογάλλου Frey Thommé: «Os trabalhos de Tecus», ὁ συγγραφέας του μᾶς μιλάει γιὰ τοὺς μόχθους, τοὺς ὁποίους ὑπέφερε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, στοὺς ἐννέα μῆνες, ποὺ πέρασε κλεισμένος στοὺς κόλπους τῆς μητέρας του.

Ἐκεῖνα ποὺ ὑποφέρουνε οἱ καλόγηροι καὶ οἱ καλογριές, οἱ ἐρημίτες καὶ τῶν δύο φύλων, δὲν εἶναι μαρτύριο σεξουαλισμοῦ, μὰ μαρτύριο μητρότητας καὶ πατρότητας, μ' ἄλλα λόγια τελικότητας. Ὑποφέρουν γιατὶ ἡ σάρκα τους, ποὺ φέρνει τὸ πνεῦμα, δὲ διαιωνίζεται, δὲ διαδίνεται. Καὶ κοντὰ στὸ θάνατο, στὸ τέλος τοῦ κόσμου, τοῦ κόσμου τῶν, τρέμουν μπροστὰ στὴν ἀπελπισμένη ἐλπίδα τῆς ἀνάστασης τῆς σάρκας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΓΕΤΣΟΣ

Ε.Υ. ΔΗΜΗΤΡΗΣ Κ. Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Οἱ τραππίστες τῆς Ντουένας ἔψελναν: Mater creatoris, ora pro nobis! Μητέρα τοῦ Δημιουργοῦ! Ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ θέλει νὰ δημιουργήσει τὸ δημιουργό της, ἐκεῖνον ποὺ ὀφείλει νὰ τὴ διαιωνίσει. Mater Creatoris! Μητέρα τοῦ Δημιουργοῦ! Νὰ ἡ φωνὴ τῆς ἀγωνίας.

Ὀνόμασαν τὴν Παναγία «Μητέρα τοῦ Θεοῦ», Θεοτόκο. *«Καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου»*, (Κατὰ Λουκᾶν, I, 42) λένε γιὰ τὸ Θεῖο Λόγο, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔγιναν ὅλα ὅσα ἔγιναν (Κατὰ Ἰωάννην, I, 3). Ὄχι μόνο ἡ ψυχή, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινο σῶμα, τὸ σῶμα ποὺ ὀφείλει ν' ἀναστηθῆ, θέλει νὰ δημιουργήσει τὸ Θεῖο Λόγο, γιὰ νὰ τοῦ δημιουργήσει αὐτὸς τὴν ψυχὴ καὶ νὰ τὴ διαιωνίσει. Καὶ τὸ σῶμα, λίκνο καὶ τάφος τῆς ψυχῆς, τὸ σῶμα ὅπου ἡ ψυχὴ γενιέται καὶ ξε-γενιέται, πεθαίνει καὶ ξε-πεθαίνει. Ξε-γενιέται σημαίνει πεθαίνει καὶ ξε-πεθαίνει σημαίνει γενιέται. Κι' αὐτὸ εἶναι μιὰ διαλεχτικὴ τῆς ἀγωνίας.

Ἴσως κάποιος ἀπ' αὐτοὺς τοὺς φτωχοὺς τραππίστες προσευχόταν τότε γιὰ τὴ μετάνοια μου. Μὰ προσευχόταν χωρὶς νὰ τὸ ξέρει γιὰ τὴ δική του μετάνοια.

Ἔτσι ἀγωνιᾶ ὁ Χριστιανισμός.

Μὰ τί εἶναι ὁ Χριστιανισμός; Γιατὶ πρέπει καθὼς φαίνεται νὰ προχωρήσουμε μὲ ὁρισμούς.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

III

ΤΙ ΕΙΝΑΙ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ;

Πρέπει νὰ καθορίσουμε τὸ χριστιανισμὸ ἀγωνιωδῶς, πολεμικῶς, σὰν μαχητικὴ λειτουργία. Ἴσως θἄξιζε καλύτερα νὰ προσδιορίσουμε τί δὲν εἶναι χριστιανισμός.

Αὐτὴ ἡ μοιραία κατάληξη: ***ισμός,*** μᾶς κάνει νὰ πιστεύουμε, πὼς πρόκειται γιὰ ἕνα σύστημα ἰδεῶν, σὰν τὸν πλατωνισμό, τὸν ἀριστοτελισμό, τὸν καρτεσιανισμό, τὸν καντισμό, τὸν ἐγεαλιανισμό. Ἀλλ' ὄχι. Ἔχομε μιὰ ἄλλη ὄμορφη λέξη, τὴ λέξη: χριστιανικότητα, ποὺ σημαίνει καθαρὰ τὴν ἰδιότητα τὸ νὰ εἶναι κανεὶς χριστιανὸς—ὅπως ἀνθρωπισμὸς θὰ πεῖ τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἄνθρωπος.

Ὁ χριστιανισμὸς λοιπὸν ἔφτασε νἄχει τὴ σημασία τοῦ συνόλου τῶν χριστιανῶν, τῆς κοινωνίας τῶν χριστιανῶν. Ἕνα πρᾶγμα παράλογο δηλαδή, γιατὶ ἡ κοινωνία σκοτώνει τὸ χριστιανισμὸ, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ ἕνα σύνολο ἀπὸ ἐρημίτες. Ἀντίθετα τώρα κανεὶς δὲ μιλάει γιὰ πλατωνικότητα, ἀριστοτελικότητα, καντιανικότητα καὶ ἐγελιανικότητα. Ἐγελιανικότητα, ἰδιότητα δηλαδὴ τοῦ νὰ εἶναι κανεὶς ἐγελιανικὸς δὲν εἶναι καθόλου τὸ ἴδιο πρᾶγμα μὲ τὴν ἐγελικότητα, ἰδιότητα τοῦ νὰ εἶναι κανεὶς Hegel. Μολαταῦτα δὲν κάνομε καμμιὰ διάκριση, μεταξὺ τῆς χριστιανικότητας καὶ τῆς Christité. Γιατὶ τὸ ἕνα σημαίνει τὴν ἰδιότητα τοῦ νὰ εἶναι κανεὶς χριστιανὸς καὶ τὸ ἄλλο τὴν ἰδιότητα τοῦ νὰ εἶναι κανεὶς χριστός. Ὁ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΑΙΕΥΟΝΤΗΣ ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

χριστιανὸς γίνεται χριστός. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τὸ ἤξερε, γιατὶ ἔνιωθε μέσα του νὰ γεννιέται, ν᾽ ἀγωνιᾶ καὶ νὰ πεθαίνει ὁ Χριστός.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶναι ὁ πρῶτος μεγάλος μυστικοπαθὴς, ὁ πρῶτος πραγματικὸς χριστιανός. Ἂν κι᾽ ὁ Διδάσκαλος πρωτοφανερώθηκε στὸν Ἅγιο Πέτρο, μολαταῦτα ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶδε τὸ Χριστό, στὸν ἴδιον τὸν ἑαυτό του. Φανερώθηκε σ᾽ αὐτόν, μὰ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος νόμιζε πὼς ἦταν νεκρὸς καὶ τὸν εἶχαν ἐνταφιάσει.

(I Πρὸς Κορινθίους 3—8)

Καὶ φώναζε, πὼς ἂν ὁ Χριστὸς δὲν εἶχε ἀναστηθῇ ἀπὸ τοὺς νεκρούς, θὰ εἴμαστε οἱ πιὸ ἄθλιοι ἄνθρωποι.

(I Πρὸς Κορινθίους XV ***19)***

Κι᾽ ὅταν ἀνηρπάγη στὸν τρίτον οὐρανὸ, χωρὶς νὰ ξέρε ἂν τὸ σῶμα του τὸν συνόδευε ἢ ἂν βρισκόταν ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα του, γιατὶ αὐτὸ μόνο ὁ Θεὸς τὸ ξέρει—θὰ μᾶς ξαναμιλήσει γι᾽ αὐτὸ ἡ Ἁγία Θηρεσία τοῦ Ἰησοῦ πολλοὺς αἰῶνας ὕστερα—ἄκουσε ***ἄρρητα ρήματα***—ἀντίθεση στὸ ὕφος τῆς ἀγωνιώδους μυστικοπάθειας—ποὺ εἶναι ἡ μυστικόπαθη ἀγωνία—ποὺ προχωρεῖ μὲ ἀντιθέσεις, παραδοξολογίες καὶ μὲ τραγικὰ παιχνίδια λέξεων. Ἡ πνευματικὴ ἀγωνία παίζει μὲ τὶς λέξεις, μὲ τὴ Ρήση, μὲ τὸ Θεῖο Λόγο. Παίζει, γιὰ νὰ δημιουργήσει τὸ Λόγο, ὅπως ἔπαιζε ἴσως ὁ Θεὸς γιὰ νὰ δημιουργήσει τὸν κόσμο, ὄχι γιὰ νὰ παίξει ὕστερα μ᾽ αὐτὸν, ἀλλὰ γιὰ νὰ παίξει δημιουργώντας τον—μιὰ κι᾽ ἡ δημιουργία στάθηκε ἕνα παιχνίδι. Καὶ μιὰ καὶ τὸν δημιούργησε, τὸν παρέδωσε στὶς διαμάχες τῶν ἀνθρώπων καὶ στὶς ἀγωνίες τῶν θρησκειῶν, ποὺ ζητᾶνε τὸ Θεό.

Καὶ σ᾽ αὐτὸ τὸ ἀνέβασμα ὡς τὸν τρίτον οὐρανό, στὸν

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΓΕΤΣΗΣ
ΕΡΓΑ της Κ.Θ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Παράδεισο, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἄκουσε «ἄρρητα ρήματα», ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται στὸ ἄνθρωπο νὰ τὰ λαλήσει.

(II Πρὸς Κορινθίους XII 4)

Ἐκεῖνος ποὺ δὲ θὰ ἔνιωθε τὸν ἑαυτό του ἄξιο νὰ καταλάβει καὶ νὰ αἰσθανθῆ τοῦτο, νὰ μάθει μὲ τὴ βιβλικὴ ἔννοια (νὰ τὸ γεννήσει), νὰ τὸ δημιουργήσει, ἀρνιέται ὄχι μόνο νὰ καταλάβει τὸ χριστιανισμό, μὰ καὶ τὸν ἀντιχριστιανισμὸ καὶ τὴν ἱστορία καὶ τὴ ζωὴ κι' ἀκόμη τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν προσωπικότητα. Ἂς κάνει ἐκεῖνο ποὺ λένε πολιτικὴ — κομματικὴ πολιτικὴ — ἢ πολυμάθεια ἢ ἂς ἐπιδοθῆ στὴν κοινωνιολογία ἢ στὴν ἀρχαιολογία. Ὄχι μόνο μὲ τὸ Χριστό, ἀλλὰ καὶ μὲ κάθε θεία καὶ ἀνθρώπινη δύναμη, μὲ κάθε ζωντανὸ κι' αἰώνιον ἄνθρωπο, ποὺ τὸν γνωρίζουν ἀπὸ μιὰ μυστικόπαθη γνωριμία, ἀπὸ μιὰ βαθύτατη ὡς τὰ ἔγκατά του διείσδυση, γίνεται πάντα τὸ ἴδιο: ὁ γνώστης, ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπάει θερμὰ νὰ μάθει, γίνεται ὁ γνωστὸς, ὁ ἀγαπητὸς

Ὅταν ὁ Λέων Σεστώφ, π. χ. συζητεῖ τὶς γνῶμες τοῦ Πασκάλ, φαίνεται πὼς δὲ θέλει νὰ καταλάβει ὅτι τὸ νὰ εἶναι κανεὶς πασκαλικός, δὲ θὰ πεῖ πὼς παραδέχεται τὶς σκέψεις τοῦ Πασκάλ, ἀλλὰ θὰ πεῖ, πὼς εἶναι Πασκάλ, πὼς γίνεται ἕνας Πασκάλ. Σὲ μένα συνέβηκε πολλὲς φορὲς, συναντώντας σ' ἕνα γραπτό, ἕναν ἄνθρωπο καὶ ὄχι ἕναν φιλόσοφο, σοφὸ ἢ διανοούμενο, συναντώντας μιὰ ψυχὴ κι' ὄχι ἕνα σύστημα ἰδεῶν, νὰ πῶ:

«Μὰ ἐγὼ ὑπῆρξα αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος!»

Καὶ ξανάζησα μὲ τὸν Πασκάλ, στὸν αἰῶνα του καὶ στὴν ἀτμόσφαιρά του καὶ ἀκόμη ξανάζησα μὲ τὸν Kjerkegaard στὴν Κοπεγχάγη καὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους. Αὐτὸ λοιπὸν δὲ θὰ ἦταν ἡ ὑπέρτατη ἀπόδειξη τῆς ἀθανασίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΠΕΤΣΙΟΣ ΕΠΙΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
Ε.Π.Α. της Ε.Π.Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

τῆς ψυχῆς; Κι᾽ ἐκεῖνοι δὲ θὰ μ᾽ αἰσθανθοῦν μέσα στὸ πνεῦμα τους, ὅπως ἐγὼ τοὺς αἰσθάνομαι μέσα στὸ δικό μου; Ἔπειτα ἀπὸ τὸ θάνατό μου, θὰ τὸ ξέρω, ἂν ξαναζῶ ἔτσι μέσα σὲ ἄλλους. Ἀπὸ σήμεσα κι᾽ ὅλας δὲν αἰσθάνονται μερικοὶ τὸ ἑαυτό τους μέσα μου, χωρὶς νὰ τὸ ξέρω ἐγώ, χωρὶς νὰ αἰσθάνουμαι τὸν ἑαυτό μου σ᾽ αὐτούς;

Τὶ μεγάλη παρηγοριά σ᾽ ὅλ᾽ αὐτά! Ὁ Λέων Σεστὼφ λέει πὼς ὁ Πασκὰλ «δὲ φέρνει καμμιὰ ἀνακούφιση, καμμιὰ παρηγυριὰ» καὶ πὼς «σκοτώνει κάθε εἶδος παρηγοριᾶς»· αὐτὸ πιστεύουν καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Μὰ εἶναι πλάνη! Δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερη παρηγοριά, ἀπὸ τὴν παρηγοριὰ τῆς ἀπογοήτευσης, ὅπως δὲν ὑπάρχει πιὸ δημιουργικὴ ἐλπίδα, ἀπὸ τὴν ἐλπίδα τῶν ἀπελπισμένων.

Λένε πὼς οἱ ἄνθρωποι ζητᾶνε τὴν εἰρήνη. Μὰ εἶν ἀλήθεια ἄραγε αὐτό; Λένε ἀκόμη πὼς ζητᾶνε τὴν ἐλευθερία. Ὄχι: οἱ ἄνθρωποι ζητᾶνε τὴν εἰρήνη τὸν καιρὸ τοῦ πολέμου καὶ τὸ πόλεμο τὸν καιρὸ τῆς εἰρήνης. Ζητᾶνε ἀκόμα τὴν ἐλευθερία, ὅταν βρίσκουνται κάτω ἀπὸ τὴν τυραννία καὶ τὴν τυραννία ὅταν εἶναι ἐλεύθεροι.

Κι᾽ ἐπειδὴ μιλᾶμε γιὰ ἐλευθερία καὶ τυραννία, δὲν πρέπει νὰ λέμε συχνὰ homo homini lupns ἀφοῦ homo homini agnus—ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕνα ἀρνὶ γιὰ τὸν ἄλλον ἄνθρωπο. Δὲν εἶναι ὁ τύραννος ποὺ κάνει τὸ δοῦλο, μὰ ἀντίθετα. Ὑπῆρξε ἕνας ἄνθρωπος ποὺ προσφέρθηκε νὰ φέρει στοὺς ὤμους του τὸν ἀδερφό του. Ἔ, δὲν εἶναι ὁ ἀδελφός του ποὺ τὸν ἀνάγκασε νὰ τὸ κάνει. Γιατὶ τὸ καταστάλαγμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ὀκνηρία καὶ μαζὶ μ᾽ αὐτὸ ἡ ἀποστροφὴ τῆς εὐθύνης.

Καὶ γιὰ νὰ ξαναγυρίσουμε στὴν μυστικόπαθη γνώση μας, ἂς θυμηθοῦμε τὰ λόγια τοῦ Σπινόζα: Non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere. Δὲν πρέ-

πει νὰ γελᾶμε, οὔτε νὰ κλαῖμε, οὔτε νὰ μισοῦμε, ἀλλὰ νὰ καταλαβαίνουμε. Νὰ καταλαβαίνουμε; Ὄχι, μὰ νὰ γνωρίζουμε, ν' ἀγαπᾶμε, μὲ τὴ Βιβλικὴ ἔννοια....

Ὁ Σπινόζα μιλοῦσε γιὰ μιὰ «πνευματικὴ ἀγάπη». Ἀλλ' ὁ Σπινόζα, ὅπως ὁ Κάντιος, δὲν παντρεύθηκε. Καὶ ἴσως-ἴσως πέθανε σὲ παρθενικὴ κατάσταση. Ὁ Σπινόζα λοιπὸν, ὁ Κάντιος κι' ὁ Πασκὰλ ἦταν ἄγαμοι, γιατὶ δὲν ἔγιναν πατέρες. Μὰ δὲν ὑπῆρξαν γιὰ τοῦτο μοναχοί, μὲ τὴ χριστιανικὴ σημασία τῆς λέξης.

Ὁ χριστιανισμὸς, ἡ χριστιανικότητα, τὴ στιγμὴ ποὺ γεννήθηκαν στὸν Ἀπόστολο Παῦλο, δὲν ὑπῆρξαν ἕνα σύστημα ἰδεῶν, ἂν κ' ἐκφράσθηκαν διαλεκτικά. Μὰ ὑπῆρξαν ζωή, ἀγώνας, ἀγωνία. Σύστημα ἰδεῶν ἦταν τὸ Εὐαγγέλιο. Ὁ χριστιανισμὸς, ἡ χριστιανικότητα στάθηκαν μιὰ προετοιμασία γιὰ τὸ θάνατο, γιὰ τὴν ἀνάσταση καὶ γιὰ τὴν αἰώνια ζωή. «Ἂν ὁ Χριστὸς δὲν ἀναστήθηκε ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, εἴμαστε οἱ πιὸ ἄθλιοι ἄνθρωποι» λέει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

Μπορεῖ νὰ μιλᾶνε γιὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο, μὰ δὲ θἄρθει στὸ νοῦ κανενὸς νὰ μιλήσει γιὰ τὸ Σπινόζα ἢ γιὰ τὸν Κάντιο. Μποροῦν ἀκόμη νὰ μιλᾶνε—καὶ ὀφείλουν—γιὰ τὸ Λούθηρο, τὸ μοναχὸ ποὺ παντρεύθηκε. Ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ μιλᾶνε γιὰ τὸ Νίτσε, ἂν καὶ πολλοὶ σκέπτονταν ὅτι τὸ ***Πέραν τοῦ Καλοῦ καὶ τοῦ Κακοῦ*** τοῦ Νίτσε, τοῦ φιλοπρόοδου παραλυτικοῦ, εἶναι τὸ sola fide [1] τοῦ «διαιτητῆ δούλου» τοῦ Λουθήρου.

Ἡ χριστιανικότητα ὑπῆρξε ἡ λατρεία ἑνὸς Θεανθρώπου, ποὺ γεννιέται, ὑποφέρει, ἀγωνιᾶ, πεθαίνει καὶ ἀνασταίνεται ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, γιὰ νὰ μεταδώσει τὴν ἀγωνία του

(1) sola fide=ἡ μόνη πίστη (Ἱσπαν.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΗΘΥΝΤΗΣ Κ. ΚΑΣΗΓΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

στοὺς πιστούς του. Τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ στάθηκε τὸ κέντρο τῆς χριστιανικῆς λατρείας. Καὶ σὰν σύμβολο αὐτοῦ τοῦ πάθους, εἶναι ἡ Εὐχαριστία, τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ποὺ πεθαίνει καὶ θάβεται, στὸν καθέναν ἀπὸ κείνους ποὺ κοινωνᾶνε.

Πρέπει νὰ ξεχωρίσουμε ἑπομένως—ἔτσι τὸ εἶπαν καὶ τὸ ἐπανέλαβαν—τὸ χριστιανισμὸ, ἢ καλύτερα τὴ χριστιανικότητα, ἀπὸ τὴ θρησκεία τοῦ Εὐαγγελίου. Γιατὶ τὸ Εὐαγγέλιο εἶναι ἕνα σύστημα ἰδεῶν.

Σ' ἐκεῖνο ποὺ ἀποκαλέσαν ἄδικα ἀρχέγονο χριστιανισμὸ, σ' αὐτὸ τὸ χριστιανισμὸ ποὺ προηγήθηκε ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Χριστοῦ, στὴ θρησκεία τοῦ Εὐαγγελίου, περικλείνεται μιὰ ἄλλη θρησκεία ἴσως, ποὺ δὲν εἶναι καθόλου χριστιανικὴ, μιὰ ἰουδαϊκὴ θρησκεία, αὐστηρὰ μονοθεϊστική, ποὺ εἶναι ἡ βάση τοῦ θεϊσμοῦ.

Ἐκεῖνο ποὺ ὑποθέσανε γιὰ ἀρχέγονο χριστιανισμὸ, ὁ χριστιανισμὸς τοῦ Χριστοῦ—κι' αὐτὸ εἶναι πιὸ παράλογο ἀκόμη ἀπὸ τὸ νὰ μιλᾶμε γιὰ τὸν ἐγελιανισμὸ τοῦ Hegel—γιατὶ ὁ Hegel δὲν ἦταν ἐγελιανικός, ἀλλὰ Hegel—αὐτὸς λοιπὸν ὁ ἀρχέγονος χριστιανισμὸς ἦταν, μᾶς τὸ εἶπαν χίλιες φορές, ἀποκαλυπτικός. Ὁ Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος πίστευε ὅτι τὸ τέλος τοῦ κόσμου ἄγγιζε καὶ γι' αὐτὸ ἔλεγε :

Ἄφετε τοὺς νεκροὺς θάπτειν τοὺς ἑαυτῶν νεκροὺς

Καὶ :

Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου

Ἴσως γιατὶ πίστευε στὴν ἀνάσταση τῆς σάρκας, μὲ τὸν ἰουδαϊκὸ τρόπο καὶ ὄχι στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, μὲ τὸν πλατωνικὸ τρόπο. Κι' ἀκόμη πίστευε στὸ δεύτερον ἐρχομό του στὸν κόσμο. Μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ πολλὲς ἀποδείξεις γι' αὐτὸ, σὲ ὁποιοδήποτε τίμιο βιβλίο θεολογικῆς ἑρμηνείας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΧΟΛΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
Π.Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ἂν παραδεχθοῦμε πῶς συμβιβάζεται ἡ **τιμιότητα** καὶ ἡ θεολογικὴ ἑρμηνεία.

Καὶ μέσα σ᾽ αὐτὸν τὸν μελλούμενο κόσμο, στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ποὺ περίμεναν νἄρθει σύντομα ἡ σάρκα δὲ θὰ πολλαπλασιαζόταν, δὲ θὰ διασπειρόταν, γιὰ νὰ πεθάνει ὁ θάνατος.

Τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ ἁγίου Ματθαίου (XXII 23—33) μᾶς λέει—κι᾽ αὐτὸ εἶναι ἕνα οὐσιαστικὸ ἀπόσπαμα τοῦ χριστιανισμοῦ—ὅτι ἀφοῦ οἱ Φαρισαῖοι παρακινήσανε τὸν Ἰησοῦ νὰ τοὺς πεῖ, ἂν ἔπρεπε ἢ δὲν ἔπρεπε νὰ πληρώσουν τὸ τίμημα τῶν προσόδων τους, ὁ Χριστὸς τοὺς ἀπάντησε:

«Ἀπόδοτε τοίνυν τὰ Καίσαρος κ.τ.λ... »

Τὴν ἴδια ἡμέρα οἱ Σαδδουκαῖοι τὸν πλησίασαν—οἱ Σαδδουκαῖοι δὲν πίστευαν ὅπως οἱ Φαρισσαῖοι, στὴν ἀνάσταση τῆς σάρκας—καὶ τὸν ρώτησαν:

«Διδάσκαλε, Μωσῆς εἶπεν, ἐάν τις ἀποθάνῃ, μὴ ἔχων τέκνα, ἐπιγαμβρεύσει ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ ἀναστήσει σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ· ἦσαν δὲ παρ᾽ ἡμῖν ἑπτὰ ἀδελφοί· καὶ ὁ πρῶτος γαμήσας ἐτελεύτησε, καὶ μὴ ἔχων σπέρμα ἀφῆκε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ· ὁμοίως καὶ ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος, ἕως τῶν ἑπτά. Ὕστερον δὲ πάντων ἀπέθανε καὶ ἡ γυνή· ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει τίνος τῶν ἑπτὰ ἔσται ἡ γυνή; πάντες γὰρ ἔσχον αὐτήν. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς. Πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ· ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν οὔτε ἐκγαμίζονται, ἀλλ᾽ ὡς ἄγγελοι Θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσι· περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ρηθὲν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λέγοντος, ἐγώ εἰμὶ ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ; οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων; καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ».

Ἡ ἀγωνία τοῦ χριστιανισμοῦ ἐξακολουθεῖ μὲ τοὺς Φαρισαίους ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ καὶ τοὺς Σαδδουκαίους ἀπὸ τὴν ἄλλη. Μὰ ὅταν ὁ Ἰησοῦς πέθανε κι' ὁ Χριστὸς ξαναγεννήθηκε σ' ὅλες τὶς ψυχὲς τῶν πιστῶν, γιὰ ν' ἀγωνιᾶ ἐκεῖ μέσα, ἐμφανήστηκε ἡ πίστη στὴν ἀνάσταση τῆς σάρκας καὶ μαζὶ μ' αὐτὴν κι' ἡ πίστη στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Κι' αὐτὸ τὸ μεγάλο δόγμα τῆς ἀνάστασης τῆς σάρκας, σύμφωνα μὲ τὸν ἰουδαϊκὸ τρόπο καὶ στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, σύμφωνα μὲ τὸν ἑλληνικὸν τρόπο, γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἀγωνία τοῦ Ἁγίου Παύλου, ἑνὸς ἐξελληνισμένου ἰουδαίου, ἑνὸς φαρισαίου ποὺ ψέλλιζε τὰ ἰσχυρὰ πολεμικά του ἑλληνικά.

Ὅταν ἐξαντλήθηκε ἡ ἀγωνία γιὰ ἕνα κοντινὸ τέλος τοῦ κόσμου, κι' αὐτοὶ οἱ πρῶτοι ἀκροατὲς τοῦ Ἰησοῦ, αὐτοὶ ποὺ τὸν ὑποδέχθηκαν μὲ βάγια, ὅταν ἔμπαινε στὴν Ἱερουσαλήμ, εἶδαν πὼς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν ἐρχόταν στὴ γῆ τῶν νεκρῶν καὶ τῶν ζωντανῶν, τῶν πιστῶν καὶ τῶν ἀπίστων—ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου—ὁ καθένας προεῖδε τὸ τέλος τοῦ δικοῦ του κόσμου, τοῦ κόσμου ποὺ ἦταν αὐτὸς ὁ ἴδιος, γιατὶ ὁ καθένας ἔφερνε μέσα του τὸ προμήνυμα τοῦ σαρκικοῦ του θανάτου κι' ἀναγκάστηκε ἀπὸ τὸ χριστιανισμό, ἀπὸ τὴ θρησκεία, νὰ φτιάσει γιὰ τὸν ἑαυτό του μιὰ ἀτομικὴ θρησκεία, μιὰ θρησκεία ποὺ δὲ λυτρώνει, μιὰ παραδοξολογία Γιατὶ ζοῦμε ὅλοι μαζί, ἀλλ' ὁ καθένας πεθαίνει μόνος του κι' ὁ θάνατος εἶναι ἡ ὑπέρτατη μόνωση.

Μὲ τὴ διάψευση τῆς αὐταπάτης γιὰ τὸ κοντινὸ τέλος τοῦ κόσμου καὶ γιὰ τὴν ἔναρξη τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ στὴ γῆ, ἡ ἱστορία πεθαίνει γιὰ τοὺς χριστιανοὺς—ἂν παραδεχθοῦμε πὼς οἱ ἀρχέγονοι χριστιανοί, οἱ εὐαγγελιστές, ἐκεῖνοι ποὺ ἄκουγαν καὶ ἀκολουθοῦσαν τὸν Ἰησοῦν εἶχαν ἀντίληψη καὶ αἴσθηση τῆς ἱστορίας. Ἤξεραν ἴσως

τὸν Ἠσαΐα καὶ τὸν Ἱερεμία, μὰ οἱ προφῆτες αὐτοὶ δὲν εἶχαν τίποτε ἀπὸ τὸ πνεῦμα ἑνὸς Θουκιδίδη.

Ὁ Κουσοῦ ἔχει δίκηο, τὴ στιγμὴ ποὺ λέει στὸ βιβλίο του: τὸ ***Μυστήριο τοῦ Ἰησοῦ*** (σελ.87—38) ὅτι τὸ Εὐαγγέλιο «δὲν δίνεται σὰν ἱστορία, σὰ χρονικό, σὰ διήγημα, σὰ μιὰ ζωή. Ὁ Ἅγιος Παῦλος τὸ ἀποκαλεῖ ***Μυστήριο*** (Πρὸς Ῥωμαίους X, 15—16) Εἶναι μιὰ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ.

Ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ τὸ μυστήριο, ἔπρεπε ἀπὸ κείνη τὴ στιγμὴ καὶ πέρα νὰ γίνει γιὰ τοὺς χριστιανούς, ἡ ἱστορία τους. Κι' ἡ ἱστορία εἶναι ἡ πρόοδος, ἡ μεταβολὴ. καὶ ἡ ἀποκάλυψη δὲν μπορεῖ νὰ προοδεύσει— ἂν κι' ὁ κόμης Ἰωσὴφ ντὲ Μαίστρ (1) μιλάει μὲ μιὰ ἀγωνιώδη διαλεκτική, γιὰ «τὴν ἀποκάλυψη τῆς ἀποκάλυψης».

Ἡ ἀνάσταση τῆς σάρκας, ἡ ἰουδαϊκή, ἡ φαρισαϊκή, ἡ ψυχικὴ ἐλπίδα—ἡ σχεδὸν σαρκικὴ—συγκρούστηκε μὲ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, τὴν ἑλληνική, τὴν πλατωνικὴ τὴν πνευματικὴ ἐλπίδα. Κι' αὐτὸ εἶναι ἡ ἀγωνία τοῦ ἁγίου Παύλου. Κι' ἡ ἀγωνία τοῦ χριστιανισμοῦ.

Γιατὶ ἡ ἀνάσταση τῆς σάρκας εἶναι κάτι τί φυσιολογικό, κάτι τί ἀπόλυτα ἀτομικό. Ἕνας ἐρημίτης, ἕνας καλόγερος, μπορεῖ ν' ἀναστηθῆ σαρκικὰ καὶ νὰ ζήσει, ἂν αὐτὸ εἶναι ἡ ζωή, μόνος μὲ τὸ θεό. Ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς εἶναι κάτι τί πνευματικό, κάτι τί κοινωνικό. Ἐκεῖνος ποὺ γίνεται μιὰ ψυχή, ἐκεῖνος ποὺ ἀφήνει ἕνα ἔργο, ζεῖ μέσα σ' αὐτὸ καὶ μαζὶ μ' αὐτὸ μέσα στοὺς ἄλλους ἀν-

---

1) ***Ἰωσὴφ ντὲ Μαίστρ***: θρησκευτικὸς φιλόσοφος ποὺ γεννήθηκε στὸ Champery καὶ συγγραφέας πολλῶν ἔργων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ πιὸ γνωστὸ εἶναι: ***Γιὰ τὸν Πάπα*** (1753—1821).

ΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

θρώπους, μέσα στὴν ἀνθρωπότητα, ὅσο ἡ ἀνθρωπότητα θὰ ζεῖ. Αὐτὸ θὰ πεῖ πὼς ζεῖ μέσα στὴν ἱστορία.

Μολαταῦτα, ὁ λαὸς τῶν φαρισαίων, στὸν ὁποῖον γεννήθηκε ἡ πίστη γιὰ τὴν ἀνάσταση τῆς σάρκας, ἔλπιζε στὴν κοινωνικὴ ζωή, στὴν ἱστορικὴ ζωή, στὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ. Γιατὶ ἡ πραγματικὴ θεότητα τῶν Ἰουδαίων, δὲν εἶναι ὁ Ἰεχωβᾶς, ἀλλ' ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ὁ ἴδιος. Γιὰ τοὺς Σαδδουκαίους Ἰουδαίους, τοὺς ὀρθολογιστές, ὁ Μεσσίας εἶναι ὁ ἰουδαϊκὸς λαὸς ὁ ἴδιος, ὁ περιούσιος. Πίστευαν στὴν ἀθανασία του. Ἀπὸ κεῖ προέρχεται κι' ἡ ἰουδαϊκὴ μέριμνα, νὰ πολλαπλασιασθοῦνε φυσικῶς, νἄχουνε πολλὰ παιδιά, νὰ γιομίσουν τὴ γῆ. Ἀπὸ κεῖ προέρχεται κι' ἡ φροντίδα γιὰ τὰ πατριαρχικὰ δικαιώματα, ἡ φροντίδα γιὰ τὴ γεννιά.

Ἀπὸ κεῖ προέρχεται ἀκόμη τὸ ὅτι ἕνας ἰουδαῖος, ὁ Κὰρλ Μάρξ, ἰσχυρίστηκε πὼς κάνει τὴ φιλοσοφία τοῦ προλεταριάτου καὶ ἐξέτασε τὸ νόμο τοῦ Malthus (1), ὁ ὁποῖος ἦταν ἕνας διαμαρτυρόμενος πάστωρ.

Οἱ Σαδδουκαῖοι, ἰουδαῖοι, οἱ ματεριαλίστες νὰ ποῦμε, ζητᾶνε τὴν ἀνάσταση τῆς σάρκας, στὰ παιδιά τους. Καὶ στὰ λεφτά, (πολὺ φυσικά....) Κι' ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὁ φαρισαῖος Ἰουδαῖος πνευματιστής, ζήτησε τὴν ἀνάσταση τῆς σάρκας, ἐν Χριστῷ, σ' ἕναν ἱστορικὸ Χριστὸ κι' ὄχι φυσιολογικό. Τὴ ζήτησε στὴν ἀθανασία τῆς χριστιανικῆς ψυχῆς, στὴν ἀθανασία τῆς ἱστορίας. Ἀπὸ κεῖ προέρχεται ἡ ἀμφιβολία, ἡ πάλη καὶ ἡ ἀγωνία. Οἱ Πράξεις τοῦ Ἀποστό-

---

(1) Thomas—Robert Malthus=ἄγγλος οἰκονομολόγος, συγγραφέας τοῦ ***Δοκιμίου πάνω στὴν ἀρχὴ τοῦ πληθυσμοῦ***. Τὸ ἰδεολογικό του σύστημα χτυπήθηκε ὡς ἀνήθικο κι' ὡς ἐπίβουλο γιὰ τὰ δικαιώματα τῶν φτωχικῶν τάξεων (1766—1834).

λου Παύλου μᾶς δίνουν τὸ ὑψηλότερο δεῖγμα τοῦ ἀγωνιώδους ὕφους. Ὄχι διαλεκτικοῦ, μὰ ἀγωνιώδους, γιατὶ δὲν διαλέγονται ἐκεῖ καθόλου, ἀλλ' ἀγωνίζονται, ἀμφισβητοῦν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

IV

Ο.ΤΙ ΨΕΥΔΩΣ ΝΟΜΙΖΕΤΑΙ ΓΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Κοινωνικὸς χριστιανισμός; Ἡ κοινωνικὴ βασιλεία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, γιὰ τὴν ὁποία οἱ ἰησουΐτες μᾶς μίλησαν τόσο πολύ; Τί σχέση μπορεῖ νἄχει ἡ χριστιανικότητα, μὲ τὴν κοινωνία ἐδῶ κάτω, μὲ τὴ γήϊνη κοινωνία: Τὶ εἶν' αὐτὴ ἡ περίφημη χριστιανικὴ δημοκρατία;

«*Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου*». (Κατὰ Ἰωάννην XVIII, 36) λέει ὁ Χριστός, ὅταν βλέπει πὼς δὲ φτάνει τὸ τέλος τῆς ἱστορίας. Κι' ἀκόμη:

«*Ἀπόδοτε τοίνυν τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ*». (Κατὰ Λουκᾶν XX, 25).

Μὰ πρέπει νὰ θυμοῦμε σὲ ποιὲς περιστάσεις προφέρθηκε αὐτὸ τὸ ἀπόφθεγμα.

Ἐκεῖνοι ποὺ τὸν ἀκολουθοῦσαν, γιὰ νὰ τὸν βλάψουν συμφώνησαν νὰ τὸν ρωτήσουν ἂν ἦταν θεμιτὸ ἢ ὄχι, νὰ πληρώσουν δασμὸ στὸν πολιορκητὴ Καίσαρα, στὸν ἐχθρὸ τῆς ἰουδαϊκῆς πατρίδας, στὴν ἐξουσία. Ἂν ἀπαντοῦσε: ναί, θὰ τὸν παρουσίαζαν στὸ λαὸ σὰν ἕναν κακὸν ἰουδαῖο, σὰν ἕναν κακὸν πατριώτη. Κι' ἂν ἔλεγε: ὄχι, θὰ τὸν κατηγοροῦσαν «ἐπὶ στάσει», μπροστὰ στὶς καισσαρικὲς ἀρχές. Κι'

ΕΠ. Δ. Θ. Κ. ΤΗ ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ὅταν τοῦ θέσανε τὴν ἐρώτηση, ὁ Ἰησοῦς ζήτησε ἕνα νόμισμα καὶ δείχνοντας τὸ ὁμοίωμα ρώτησε:

—Τίνος εἶναι αὐτὸ τὸ ὁμοίωμα;

—Τοῦ Καίσαρα, τοῦ ἀποκρίθηκαν.

Κι' ἐκεῖνος πρόσθεσε:

«Ἀπόδοτε τοίνυν τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ».

Ἀπάντηση, ποὺ μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ ἔτσι:

Δόστε στὸν Καίσαρα, τὸν κόσμο, στὴν κοινωνία δηλαδή, τὰ λεφτὰ, καὶ στὸ Θεὸ τὴν ψυχὴ ποὺ ὀφείλει ν' ἀναστηθῆ μαζὶ μὲ τὸ σῶμα.

Ξέφυγε ἔτσι ἀπὸ κάθε οἰκονομικο-κοινωνικὸ πρόβλημα, αὐτὸς ποὺ εἶχε πεῖ, ὅτι εἶναι πιὸ δύσκολο σ' ἕναν πλούσιο νὰ μπεῖ στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀπὸ τὸ νὰ περάσει μιὰ γκαμήλα, ἀπὸ τὴν τρύπα μιᾶς βελόνας. Κ' ἔδειξε πὼς ἡ διδασκαλία του δὲν εἶχε τίποτε κοινὸ μὲ τὰ οἰκονομικοκοινωνικὰ ἢ ἐθνικὰ ζητήματα ἢ μὲ τὴ διεθνιστικὴ δημαγωγία κι' ἀκόμη περισσότερο μὲ τὸν ἐθνισμό.

Τὸ τέταρτο Εὐαγγέλιο μᾶς ἀποκαλύπτει τὴν αἰτία, γιὰ τὴν ὁποίαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι καταδικάσανε τὸ Χριστό, ἢ καλύτερα αἰτιολογήσανε τὴν καταδίκη του. Γιὰ τὴν ἀντιπατριωτική του στάση.

«Συνήγαγον οὖν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι συνέδριον, καὶ ἔλεγον· Τί ποιοῦμεν; ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλὰ σημεῖα ποιεῖ ; Ἐὰν ἀφῶμεν αὐτὸν οὕτω, πάντες πιστεύσουσιν εἰς αὐτόν, καὶ ἐλεύσονται οἱ Ρωμαῖοι, καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν καὶ τὸν τόπον καὶ τὸ ἔθνος. Εἷς δέ τις ἐξ αὐτῶν Καϊάφας, ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, εἶπεν αὐτοῖς: Ὑμεῖς οὐκ οἴδατε οὐδὲν οὐδὲ διαλογίζεσθε, ὅτι συμφέρει ἡμῖν, ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται». (Κατὰ Ἰωάννην XI, 47—51

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ. Δεπ. τ.Γ. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Βλέπει κανείς, πὼς ζητοῦσαν νὰ τὸν βλάψουν, ἔξ αἰτίας τοῦ ἀντιπατριωτισμοῦ του, γιατὶ τὸ βασίλειό του δὲν ἦταν ἀπ' αὐτὸν τὸν κόσμον, γιατὶ δὲ φρόντιζε οὔτε γιὰ πολιτικὴ οἰκονομία, οὔτε γιὰ δημοκρατία, οὔτε γιὰ πατριωτισμό.

Ἔπειτα ἀπὸ τὸν Κωσταντῖνο ὅμως, ὅταν ἄρχισε ἡ ἐκρωμαΐκευση τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅταν τὸ γράμμα κι' ὄχι ὁ Λόγος τοῦ Εὐαγγελίου, ἄρχισε νὰ τείνει νὰ μεταβληθῆ σὲ κάτι σὰν τὸ νόμο τῶν Δώδεκα Τραπεζιῶν, οἱ Καίσαρες βάλθηκαν νὰ προστατεύσουν τὸν Πατέρα τοῦ Γυιοῦ, τὸ θεὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ Χριστιανισμό. Καὶ φάνηκε τὸ τρομερὸ αὐτὸ πρᾶγμα ποὺ ὀνομάζουν : ***Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιο***. Καὶ ἡ νομική, ἡ κοσμική, ἡ κοινωνικὴ ἀντίληψη τοῦ ἰσχυριζόμενου χριστιανισμοῦ, παγιώθηκε. Ὁ Ἅγιος Αὐγουστῖνος, ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀκολουθοῦσε κατὰ γράμμα ὅλα, ἦτο πιὰ ἕνας νομομαθής, ἕνας νομογράφος. Κι' ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἦταν τὸ ἴδιο. Σύγκαιρα ὅμως ἦταν κι' ἕνας μυστικοπαθής. Κι' ὁ μυστικοπαθὴς πάλευε μέσα του μὲ τὸν νομογράφο. Ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ὁ νόμος κ' ἀπὸ τ' ἄλλο ἡ θεία χάρη.

Δίκαιο καὶ καθῆκον δὲν εἶναι θρησκευτικά, χριστιανικὰ συναισθήματα, μὰ δικαστικά. Ὁ χριστιανὸς ἔχει μέσα του τὴ συγγνώμη καὶ τὴ θυσία. Ὅσο γιὰ τὴν ἐφεύρεση τῆς χριστιανικῆς δημοκρατίας, αὐτὸ εἶναι μιὰ οὐτοπία. Ἐκεῖνος ποὺ ὑποστηρίζει τὴν τυραννία μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ ἴδιο χριστιανός, ὅσο κι' ἐκεῖνος ποὺ ὑποστηρίζει τὴ δημοκρατία, ἢ τὴν πολιτικὴ ἐλευθερία. Ἀλλ' ὁ χριστιανός, μιὰ κι' εἶναι χριστιανός, δὲν ἔχει καμμιὰ σχέση μ' αὐτά.

Μολαταῦτα, ἀφοῦ ὁ χριστιανὸς εἶναι ἕνας κοινωνικός, ἕνας πολιτικὸς ἄνθρωπος, ἕνας πολίτης, εἶναι δυνατὸν νὰ μὴν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ζωή; Ἄ! Ὁ χριστιανισμὸς ἀπαιτεῖ μιὰ τέλεια μόνωση. Αὐτὸ εἶναι

τὸ ἰδανικό του. Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι ἕνα μοναστῆρι, στὸ ὁποῖο ἐγκαταλείπει κανεὶς γιὰ τὸ Χριστό, πατέρα, μητέρα κι᾽ ἀδέρφια, κι᾽ ἀρνιέται νὰ δημιουργήσει μιὰ οἰκογένεια, ἀρνιέται νὰ γίνῃ σύζυγος καὶ πατέρας! Κι᾽ ἂν ἡ ἀνθρώπινη γεννιὰ ὀφείλει ν᾽ ἀντισταθῇ, ἂν ἡ χριστιανικότητα ὀφείλει νὰ ἀντισταθῇ, μὲ τὴν ἔνοια τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς κοινότητας τῶν χριστιανῶν, ἂν ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει ν᾽ ἀντισταθῇ, ἔ τότε αὐτὸ τὸ ἰδανικὸ εἶναι ἀπραγματοποίητο. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ φοβερώτερο ἀπ᾽ ὅλα στὴν ἀγωνία τοῦ χριστιανισμοῦ.

Δὲν μποροῦμε νὰ τοποθετήσουμε στὴν ἱστορία ὅ,τι εἶναι ἀντι-ἱστορικό, ὅ,τι δηλαδὴ εἶναι ἄρνηση τῆς ἱστορίας. Ἡ ἡ ἀνάσταση τῆς σάρκας ἢ ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς ἢ ὁ Λόγος ἢ τὸ γράμμα—ἢ τὸ Εὐαγγέλιο ἢ ἡ Βίβλος. Ἡ ἱστορία εἶναι τὸ θάψιμο τῶν νεκρῶν, γιὰ νὰ ζήσουμε ἀπ᾽ αὐτούς. Εἶναι οἱ νεκροὶ ποὺ μᾶς κατευθύνουνε στὴν ἱστορία κι᾽ ὁ θεὸς τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι ἕνας θεὸς τῶν πεθαμένων, μὰ τῶν ζωντανῶν.

Ὁ καθαρὸς χριστιανισμός, ὁ εὐαγγελικὸς χριστιανισμός, θέλει νὰ ζητήσει τὴν αἰώνια ζωή, ἔξω ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ δὲ συναντάει παρὰ τὴν αἰώνια σιωπή, ποὺ τρομάζει τὸν Πασκάλ. Ἀλλ᾽ ἡ ζωὴ τοῦ Πασκὰλ ἦταν μιὰ χριστιανικὴ ἀγωνία. Μολαταῦτα ἡ ἱστορία εἶναι ἡ σκέψη τοῦ θεοῦ, στὴ γῆ τῶν ἀνθρώπων.

Οἱ Ἰησουῖτες, τὰ ἐκφυλισμένα παιδιὰ τοῦ Inigo de Loyola (1), μᾶς ψέλνουν τὴν ἄβρὴ καὶ μελαγχολικὴ μελωδία τῆς κοινωνικῆς βασιλείας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ μ᾽

---

(1) Inigo de Loyola (ἅγιος)=Ἱσπανὸς ἱδρυτὴς τῆς τάξης τῶν ἰησουϊτῶν. Γεννήθηκε στὸν πύργο ντὲ Loyola (Guipuzcoa) 1491—1556 Γιορτάζεται στὶς 31 Ἰουλίου.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ: Ε. ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Θ. ΠΕΤΣΙΟΥ
Ε.Δ.Ι.Β.Σ Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

αὐτὸ τὸ πολιτικὸ κριτήριο, θέλουν νὰ πραγματευθοῦν τὰ πολιτικὰ καὶ οἰκονομικο-κοινωνικὰ προβλήματα. Νὰ ὑπερασπίσουν π.χ. τὴν ἀτομικὴ ἰδιοκτησία. Μὰ ὁ Χριστὸς δὲν ἔχει νὰ κάνει οὔτε μὲ τὸ σοσιαλισμό, οὔτε μὲ τὴν ἀτομικὴ ἰδιοκτησία. Ἔτσι ὁ λαγώνας τοῦ θείου ἀντιπατριώτη, ποὺ τρυπήθηκε ἀπὸ τὴ λόγχη καὶ ποὺ ἀπ' αὐτὸν ἔτρεξε αἷμα καὶ νερό, πρᾶγμα ποὺ ἔκανε ἕναν τυφλὸ στρατιώτη νὰ πιστέψει, δὲν ἔχει καμμιὰ σχέση μὲ τὴν Ἱερὴ Καρδιὰ τῶν ἰησουϊτῶν. Ὁ στρατιώτης ἦταν τυφλὸς βέβαια ! Μὰ ἀνέβλεψε, μόλις ἄγγιξε τὸ αἷμα ἐκείνου, ποὺ εἶχε πεῖ, πὼς τὸ βασίλειό του δὲν εἶναι ἀπ' αὐτὸν τὸν κόσμο.

Κι αὐτοὶ οἱ φτωχοὶ διάβολοι—διάβολος : κατήγορος—ποὺ ἔλεγαν, πὼς ὁ Ἰησοῦς ὑπῆρξε ἕνας μεγάλος δημοκράτης, ἕνας μεγάλος ἐπαναστάτης ! Τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ διαρκεῖ ἀκόμη. Γιατὶ εἶναι ἕνα φοβερὸ πάθος, τὴ στιγμὴ ποὺ ὑποφέρει κανεὶς, ἀφοῦ οἱ μὲν τὸν θέλουν ριζοσπάστη σοσιαλιστὴ κι' οἱ ἄλλοι μοναδικὸ ἐθνικιστὴ κι' οἱ ἄλλοι ἐλεύθερο τέκτονα κι' οἱ ἄλλοι ἰησουΐτη. Ὁ Χριστὸς ὑπῆρξε μὲ λίγα λόγια ἕνας ἰουδαῖος ἀντιπατριώτης, γιὰ τοὺς ἀρχιερεῖς, τοὺς γραμματεῖς καὶ τοὺς φαρισαίους τοῦ ἰουδαϊσμοῦ.

«Βέβαια ὁ πειρασμὸς εἶναι μεγάλος γιὰ τὸν ἱερέα, ποὺ ἐγκαταλείπει τὴν Ἐκκλησία, γιὰ νὰ γίνει δημοκράτης... Τέτοιο στάθηκε τὸ πεπρωμένο τοῦ Λαμεναί. Πάνω σ' αὐτὸ μάλιστα, μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες φρονιμάδες τοῦ ἄββᾶ Loyson ἦταν καὶ ἡ ἀντίδρασή του, σ' ὅλες τὶς ἀποπλανητικὲς τάσεις καὶ ἡ ἄρνηση ποὺ ἔδειξε νὰ δεχθῆ τὰ χάδια, τὰ ὁποῖα τὸ προοδευτικὸ κόμμα δὲν παραλείπει ποτὲ νὰ κάνει, σ' ἐκείνους ποὺ σπάζουν τοὺς ἐπίσημους δεσμούς».

Αὐτὰ λέει ὁ Ρενὰν στὶς «Ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ τῆς νεότητας» (σελ. 195). Ἀλλ' ὁ ἄββᾶς Loyson

ἢ καλύτερα ὁ πάτερ-Ὑάκινθος παντρεύθηκε καὶ δημιούργησε οἰκογένεια. Ἔκανε παιδιὰ κι᾽ ἔγινε καὶ πολίτης, βλέποντας ἔτσι τὴν ἀναπαραγωγὴ τῆς σάρκας του σ᾽ ἄλλες ὑπάρξεις, χωρὶς νὰ περιμένει τὴ δική του ἀνάσταση. Μὰ ὤφειλε νὰ αἰσθανθῇ νὰ γεννιέται μέσα του ὁ πόθος τῆς ἀθανασίας στὴν ἱστορία, ἀπὸ τὸν ὁποῖο καὶ πηγάζει ἡ φροντίδα γιὰ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα.

Ἂς μὴν ξεχνᾶμε ὡς τόσο—κι᾽ αὐτὸ πρέπει νὰ εἰπωθῇ μὲ τὸ μεγαλύτερο σεβασμό, ποὺ ὑπάρχει—πὼς ὁ Χριστὸς δὲν παντρεύθηκε. Νὰ λοιπὸν γιατὶ ἔπρεπε νὰ φανῇ ἀντιπατριώτης, στοὺς βιβλικοὺς συμπατριῶτες του.

Ὄχι, ὄχι, ἡ δημοκρατία, ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία ἢ ἡ δικτατορία, ἡ τυραννία, δὲν ἔχουν καμμιὰ σχέση μὲ τὸ χριστιανισμό. Πολὺ περισσότερο δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ χριστιανισμὸ ἡ ἐπιστήμη. Ἀκόμη τὸ κοινωνικὸ ἔργο τοῦ Βελγικοῦ καθολικισμοῦ, π. χ. δὲν ἔχει περισσότερη σχέση μ᾽ αὐτὸν παρὰ ὁ Παστέρ.

Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν εἶναι νὰ λύσει τὸ οἰκονομικο-κοινωνικὸ πρόβλημα τῆς φτώχειας καὶ τοῦ πλούτου, τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἀγαθῶν τῆς γῆς, καὶ μόλο ποὺ ἐκεῖνο ποὺ θὰ ἐξαγόραζε τὸ φτωχὸ ἀπὸ τὴ φτώχεια του, ποὺ θὰ ἔσωζε καὶ τὸν πλούσιο ἀπὸ τὰ πλούτη του, ὅπως καὶ αὐτὸς θὰ ἐξαγοράσει τὸ σκλάβο θὰ ἐξαγοράσει καὶ τὸν τύραννο, καὶ πρέπει νὰ καταργήσουμε τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου, ὄχι γιὰ νὰ ἐξαγορασθῇ ὁ κατάδικος, μὰ ὁ δήμιος.

Ὅλ᾽ αὐτὰ δὲν εἶναι χριστιανικὴ ἀποστολή. Ὁ Χριστὸς καλεῖ πρὸς αὐτὸν πλούσιους καὶ φτωχούς, σκλάβους καὶ τυράννους, κατάδικους καὶ δημίους. Καθὼς ἀγγίζει τὸ τέλος τοῦ κόσμου, καθὼς ἀγγίζει ὁ θάνατος, τί σημασία ἔχουν πλούτη καὶ φτώχεια, σκλαβιὰ καὶ τυραννία, τί ση-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Ε.Υ.Α. της Κ.τ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

μασία ἔχει τὸ νὰ βγάζει κανεὶς μιὰ καταδικαστικὴ θανατικὴ ἀπόφαση ἢ νὰ τὴν ὑπομένει;

«Θὰ ὑπάρξουν πάντοτε φτωχοὶ μεταξύ σας» εἶπε ὁ Χριστός. Ὄχι ὅμως μὲ τὸ τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο φαίνονται πὼς τὸ πιστεύουν μερικοὶ ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ λέγονται κοινωνικοὶ χριστιανοί, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ἐξασκοῦν τὴν ἐλεημοσύνη, ὅ,τι δηλαδὴ ὀνομάζουν ἀγάπη στὸν πλησίον,—μὰ γιατὶ θὰ ὑπάρχει πάντα μία πολιτικὴ κοινωνία, ἀπὸ πατέρες καὶ παιδιά,κι' ἡ πολιτικὴ αὐτὴ κοινωνία, ὁ πολιτισμός, θ' ἀνέχεται τὴ φτώχεια

Στὴν Ἱσπανία ὁ ζητιάνος ζητάει μιὰ μικρὴ ἐλεημοσύνη, γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ κι' ὅταν δὲν τοῦ τὴ δίνουν πρέπει νὰ τοῦ ἀπαντήσουν: «Ἀδελφέ, γιὰ τὸ Θεό, συγχώρεσέ με».

Κι' ὁ ζητιάνος λοιπὸν κι' ὁ ἀρνητὴς τῆς ἐλεημοσύνης, ἀναφέρουνε τὄνομα τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ θὰ μπορούσαμε καὶ τοὺς δύο νὰ τοὺς ὀνομάσουμε: ***ζητιάνους***. Γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, λέει ὁ ἕνας. Γιὰ τὸ Θεό, ὁ ἄλλος.

***

Ὁ Πάτερ Ὑάκινθος ἔγραφε στὴν Ἱερουσαλήμ, στὶς 13 Μαΐου 1901.

«Ἡ κυρία Γιακοβλέφ, ἡ γυναίκα τοῦ ρώσσου προξένου, στὴν Ἱερουσαλήμ, παραπονιόταν, ὅπως ἐμεῖς, γιατὶ οἱ χριστιανικὲς ἐκκλησίες ἔκαναν τὴν Ἱερουσαλήμ, τόπο ἀμάθειας, ρυπαρότητας, τεμπελιᾶς, καὶ ζητιανιᾶς. Τὸ ἴδιο θὰ γίνεται παντοῦ, ὅπου κυβερνᾶνε οἱ παπάδες. Κοιτάχτε τὸ Lourdes τοῦ Ζολᾶ. Ἡ κυρία Γιακοβλὲφ λέει, πὼς συκοφαντήσαμε τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες καὶ Ρωμαίους. Εἶχαν τὴν ἰδέα ἑνὸς καὶ μόνου θεοῦ καὶ τ' ἀγάλματά τους δὲν ἦταν παρὰ σύμβολα. Τὰ ἤθη δὲν ἦταν πιὸ διεφθαρμένα ἀπὸ σήμερα, ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ χαρακτῆρα καὶ ἡ ἀξιο-

πρέπεια μέσα στὴ ζωὴ ἦταν μεγαλύτερη. Τότε τί ἦρθε νὰ κάνει ὁ χριστιανισμός ;»

Βέβαια δὲν ἦρθε νὰ διώξει τὴν ἀμάθεια καὶ τὴ ρυπαρότητα, οὔτε νὰ μπάσει τὴν ἀξιοπρέπεια στὸ χαρακτῆρα καὶ στὴ ζωὴ—τουλάχιστο αὐτὸ ποὺ οἱ ἄνθρωποι ὀνομάζουν ἀξιοπρέπεια.

Ἕνας ἱσπανὸς παπᾶς, ὁ Jaime Balmes ἔγραψε ἕνα βιβλίο πάνω στὸν ***Προτενσταντισμό, συγκρινόμενο μὲ τὸν καθολικισμό, καὶ σχετιζόμενων καὶ τῶν δύο μὲ τὸν πολιτισμό.*** Ἐ, λοιπὸν θὰ εἶναι εὔκολο νὰ κρίνουμε τὸν προτενσταντισμὸ καὶ τὸν καθολικισμό, σχετικὰ μὲ τὸν πολιτισμό, ἀλλὰ ἡ χριστιανικότητα, ἡ εὐαγγελικὴ χριστιανικότητα δὲν ἔχει τίποτα νὰ κάνει, οὔτε μὲ τὸν πολιτισμό, οὔτε μὲ τὴν παιδεία. Οὔτε μὲ τὴ λατινικὴ παιδεία ποὺ γράφεται μὲ π μικρό, οὔτε μὲ τὸ γερμανικὸ πολιτισμὸ ποὺ γράφεται μὲ Π κεφαλαῖο.

Μὰ μιὰ καὶ χωρὶς πολιτισμό, οὔτε παιδεία, ἡ χριστιανικότητα δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει, ὁ χριστιανισμὸς ἀγωνιᾶ. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ χριστιανικὸς πολιτισμός, ὁ ὁποῖος εἶναι μιὰ βαθύτερη ἀντίφαση. Εἶναι ἡ ἴδια ἀγωνία, στὴν ὁποίαν ζοῦν καὶ οἱ δυό, ὁ χριστιανισμὸς καὶ ὁ πολιτισμὸς ἐκεῖνος ποὺ ὀνομάζομε ἑλληνο--ρωμαϊκό, ἢ δυτικό. Ὁ θάνατος τοῦ ἑνὸς θὰ εἶναι καὶ ὁ θάνατος τοῦ ἄλλου. Ἂν ἡ χριστιανικὴ πίστη, πεθάνει, ἡ ἀπελπισμένη δηλαδὴ καὶ ἀγωνιῶσα πίστη, θἄπρεπε τότε νὰ πεθάνει μαζὶ καὶ ὁ πολιτισμός μας. Κι' ἂν ὁ πολιτισμός μας πεθάνει, θὰ πεθάνει κι' ἡ χριστιανικὴ πίστη. Μᾶς χρειάζεται νὰ ζήσουμε στὴν ἀγωνία.

Οἱ εἰδωλολατρικὲς θρησκεῖες, οἱ κρατικὲς νὰ ποῦμε, ἦταν πολιτικές. Ὁ χριστιανισμὸς ὅμως δὲν εἶνε πολιτικὸς. Μολαταῦτα, τὴ στιγμὴ ποὺ ἔγινε καθολικὸς κι'

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Π. Κτηνικ. Τ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ἀκόμη περισσότερο ρωμαϊκός, ἄρχισε νὰ γίνεται εἰδωλολατρικὸς καὶ νὰ μεταβάλλεται σὲ κρατικὴ θρησκεία — ὑπῆρξε μάλιστα ἕνα ἀρχιερατικὸ κράτος! — ἔ, τότε ἔγινε πιὰ πολιτικός. Κι' ἡ ἀγωνία του μεγάλωσε.

Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι εἰρηνοποιός; Ἡ ἐρώτηση μᾶς φαίνεται δίχως νόημα. Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι πάνω ἀπ' ὅλα, ἢ ἂν θέλετε κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς κοσμικὲς καὶ καθαρὰ ἠθικὲς διακρίσεις — ἴσως καθαρὰ πολιτικὲς — ἀνάμεσα στὸν πασιφισμὸ καὶ στὴν πολεμόχαρη διάθεση, ἀνάμεσα στὸν πολιτισμὸ καὶ τὸν μιλιταρισμό, ἀνάμεσα στὸ si vis pacem, para bellum et si vis bellum, para pacem, ἂν θέλεις τὸν πόλεμο, προετοίμαζε τὴν εἰρήνη. Κι' ἂν θέλεις εἰρήνη προετοίμαζε τὸν πόλεμο.

*
* *

Εἴδαμε, πὼς ὁ Χριστὸς ἦρθε νὰ φέρει τὴ διχόνοια στὶς οἰκογένειες, τὸ πῦρ, τὸν διαμερισμὸν καὶ τὴν μάχαιραν (Κατὰ Ματθαῖον X, 34). Ἀλλ' ὅταν στὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν συναντήθηκε μ' ἐκείνους, ποὺ ἦρθαν γιὰ νὰ τὸν πιάσουν κι' οἱ δικοί του τὸν ρωτοῦσαν, ἂν θὰ ὑπεράσπιζε τὸν ἑαυτό του, μὲ τὴν ***μάχαιραν***, τοὺς ἀποκρίθηκε:

«*Ἐᾶτε ἕως τούτου· καὶ ἁψάμενος τοῦ ὠτίου αὐτοῦ ἰάσατο αὐτόν*» (Κατὰ Λουκᾶν 50 - 52)

Κι' ὁ Πέτρος ποὺ εἶχε τραβήξει τὸ μαχαῖρι καὶ τραυμάτισε τὸ δοῦλο τοῦ ἀρχιερέα, ἐπιτιμήθηκε ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν, μὲ τὰ λόγια:

«*Ἀπόστρεψόν σου τὴν μάχαιραν εἰς τὸν τόπον αὐτῆς· πάντες γὰρ οἱ λαβόντες μάχαιραν ἐν μαχαίρᾳ ἀποθανοῦνται*» (Κατὰ Ματθαῖον XXVI, 51-53 Κατὰ Ἰωάννην XVIII, 11)

Τὸ τέταρτο Εὐαγγέλιο, αὐτὸ ποὺ ἀποδίνουν στὸν Ἰωάννη, εἶναι τὸ μόνο ποὺ μᾶς λέει, πὼς ἐκεῖνος ποὺ τρά-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΩΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ. Δεπης Κ. ΠΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ 2006

βηξε τὸ μαχαῖρι, γιὰ νὰ ὑπερασπίσει τὸν Διδάσκαλον, ἦταν ὁ Σίμων Πέτρος—ἡ πέτρα δηλαδὴ τὴν ὁποίαν θεωροῦν ὡς θεμέλιο, γιὰ τὴν Καθολικὴ Ἀποστολικὴ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία, ἐκεῖνος, ποὺ θεωροῦν ἱδρυτὴ τῆς δυναστείας ἡ ὁποία ἀποκατέστησε τὴν ἐγκόσμια ἐξουσία τῶν παπῶν καὶ κήρυξε τὶς σταυροφορίες.

Τὸ τέταρτο Εὐαγγέλιο θεωρεῖται τὸ λιγότερο ἱστορικό, μὲ τὴ ματεριαλιστικὴ ἢ ρεαλιστικὴ ἔννοια τῆς ἱστορίας. Στὴ βαθύτερη σημασία του ὅμως, στὴν ἰδεαλιστικὴ καὶ προσωπική του σημασία, τὸ τέταρτο Εὐαγγέλιο, τὸ συμβολικὸ Εὐαγγέλιο, εἶναι πολὺ πιὸ ἱστορικό, ἀπ' ὅ,τι τὰ συνοπτικά. Σ' αὐτὸ φάνηκε καὶ φαίνεται ἡ ἀγωνιώδης ἱστορία τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἔτσι, σ' αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιο, ποὺ ὅπως εἴπαμε εἶναι τὸ πιὸ ἱστορικό, γιατὶ εἶναι τὸ πιὸ συμβολικὸ ἀπὸ τὰ τέσσερα καὶ τὸ πιὸ ζωντανό, λέγεται στὸ συμβολικὸν ἱδρυτὴ τῆς παπικῆς καθολικῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ τραβάει τὸ μαχαῖρι, θὰ πεθάνει ἀπὸ μαχαῖρι.

*
* *

Τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1870, τὰ στρατεύματα τοῦ Βίκτορα Ἐμμανουὴλ τῆς Σαβοΐας, μπῆκαν στὴν παπικὴ Ρώμη, μὲ τὴ δύναμη τοῦ σπαθιοῦ. Κι' ἡ ἀγωνία τοῦ καθολικισμοῦ μεγάλωσε τὴν ἡμέρα, ποὺ κηρύχθηκε στὴ σύνοδο τοῦ Βατικανοῦ τὸ ἰησουϊτικὸ δόγμα τοῦ παπικοῦ ἀλάθευτου.

Δόγμα μιλιταριστικό, δόγμα γεννημένο μέσα στοὺς κόλπους μιᾶς πολεμικῆς κίνησης, μιᾶς στρατιᾶς, ἱδρυμένης ἀπὸ ἕναν παλιὸ στρατιώτη, ἀπὸ ἕνα στρατιωτικό, ποὺ μιὰ καὶ τραυματίστηκε ἔγινε ἄχρηστος καὶ γιὰ τὸν πόλεμο. Ἔ λοιπόν, τὸ δόγμα αὐτὸ ἵδρυσε τὴ στρατολογία γιὰ τὸν Ἐσταυρωμένο. Καὶ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλη-

σίας ὁ ζηλωτὴς δὲ μαθαίνει τὴν πειθαρχία, μὰ δέχεται παθητικά, τὰ κελεύσματα, δέχεται τὸ δόγμα καὶ ὄχι τὸ σύστημα, ὄχι τὴ διδασκαλία, τοῦ Κυρίου, τοῦ ἀρχηγοῦ, σύμφωνα μὲ τὸν τρίτο βαθμὸ ὑπακοῆς, τὸν ὁποῖον ὁ Loyola σύσταινε στοὺς Πατέρες καὶ στοὺς Ἀδερφούς τῆς Πορτογαλλίας. Ἄ, ναί, αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀγωνία.

Ποιὸς λοιπὸν θέλει νὰ κηρύξει τὴν εἰρήνη ἡ ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία; Τελευταῖα οἱ ἱσπανοὶ ἐπίσκοποι, σ' ἕνα συλλογικὸ ἔγγραφο κήρυξαν τὸν πόλεμο, ἐνάντια στὸ πολιτικὸ προτεκτοράτο—προτεκτοράτο! καὶ πολιτικὸ μάλιστα!—ποὺ τὸ Ἱσπανικὸ βασίλειο, ὄχι τὸ ἱσπανικὸ ἔθνος, θέλει νὰ ἐγκαταστήσει στὸ Μαρόκο. Ὀνόμασαν τὸν πόλεμο αὐτὸ ***σταυροφορία!*** Κι' εἶναι τὸ ὄνομα, ποὺ πρέπει νὰ ἔχει ὄχι τόσο ἐξ αἰτίας τοῦ σταυροῦ, ποὺ οἱ πολεμιστὲς φέρνουν γιὰ ἔμβλημα, μὰ ἐπειδὴ τὸν κραδαίνουν μὲ τὸν τρόπο ποὺ κραδαίνουν κι' ἕνα ρόπαλο, γιὰ νὰ συντρίψουν τὰ κεφάλια τῶν ἀπίστων. Φοβερὸς ἀγώνας! Καὶ φοβερὴ ἀγωνία!

Ἂν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία θέλει νὰ μείνει χριστιανική, δὲν πρέπει νὰ κηρύσσει οὔτε τὸν πόλεμο, οὔτε τὴν εἰρήνη. Ὁ Veuillot [1] ἔλεγε:

«Πιστεύομε, πὼς τὰ ἐρείπεια τοῦ πολέμου ἐπανορθώνονται λιγώτερο δύσκολα ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῆς εἰρήνης. Γιατὶ γρηγορώτερα φτιάνει κανεὶς μιὰ γέφυρα, γρηγορώτερα χτίζει ἕνα σπίτι, γρηγορώτερα φυτεύει ἕνα ἀμπέλι, παρὰ γκρεμίζει ἕνα πορνεῖο. Ὅσο γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ξαναφυτρώνουν μόνοι τους, γιατὶ ὁ πόλεμος σκοτώνει λι-

---

1) Louis Veuillot=γάλλος καθολικὸς δημοσιολόγος, διευθυντὴς γιὰ πολὺν καιρὸ τῆς καθολικῆς ἐφημερίδος τὸ *Σύμπαν*, ποὺ τὴν ἵδρυσε ὁ ἀββᾶς Μiν (1813—1883).

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΛΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΑΠΤΣΙΟΣ

Ε.ΠΑ.τ.ΠΚ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

γότερο τὶς ψυχές, ἀπ' ὅ,τι τὶς σκοτώνει ἡ εἰρήνη. Στὸ Syllabus [1] δὲν ὑπάρχει κανένα θετικὸ ἄρθρο, ἐνάντια στὸν πόλεμο. Ἡ εἰρήνη εἶναι ἐκείνη ποὺ φέρνει τὸν πόλεμο, ἐνάντια στὸ Θεό». (Τὸ ***Σύμπαν***, 26 Ἰουνίου 1869).

Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γραφοῦν περισσότερες βλασφημίες. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς θὰ τὶς ἔγραφε ἄραγε μετὰ τὸ Σεντάν; Θὰ τὶς ἔγραφε σήμερα; Ἴσως, γιατὶ τὸ εἶδος αὐτὸ τῶν ἀνθρώπων δὲν ἀναγνωρίζει ποτὲ ὅτι γελιέται.

Μὰ σὲ κάθε περίπτωση, ὁ πόλεμος δημιουργεῖ περισσότερα πορνεῖα, ἀπ' ὅσα δημιουργεῖ ἡ εἰρήνη καὶ δὲν εἶναι βέβαιο, γιὰ τοὺς ἀνθρώπους—ὅτι ξαναφυτρώνουν μόνοι τους—ὅτι ὁ πόλεμος σκοτώνει πιὸ λίγες ψυχές, ἀπὸ τὴν εἰρήνη. Ὁ πόλεμος κάνει νὰ θλίβεται ἡ ψυχή· τὴν κάνει ζοφερή. Κι' ἡ εἰρήνη τὸ ἴδιο. Στὸ Syllabus, δὲν ὑπάρχει ἴσως κανένα θετικὸ ἄρθρο, ἐνάντια στὸν πόλεμο, ἀλλὰ στὸ Εὐαγγέλιο ὑπάρχουν ἐνάντια στὸν πόλεμο κι' ἐνάντια στὴν εἰρήνη, ὑπὲρ τοῦ πολέμου καὶ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης. Ὡς τόσο ὁ πόλεμος καὶ ἡ εἰρήνη εἶναι πράγματα ποὺ ἀνήκουν στὸν κόσμον αὐτὸν, κι' ὄχι στὸ βασίλειο τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ πάλη τοῦ χριστιανισμοῦ, ἡ ἀγωνία του, δὲν εἶναι οὔτε ὁ πόλεμος οὔτε ἡ εἰρήνη, μὲ τὴν κοσμική τους σημασία. Εἶναι ἀνώφελο νὰ ρωτοῦμε, ἂν ὁ μυστικισμὸς εἶναι πράξη ἢ θεωρία, γιατὶ ὑπάρχει ἐνεργητικὴ θεωρία καὶ θεωρητικὴ πράξη.

Ὁ Νίτσε μιλοῦσε γιὰ κεῖνο, ποὺ ἦταν πέρα ἀπὸ τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό. Ὁ χριστιανισμὸς λοιπὸν εἶναι πέρα ἀπὸ

---

1) Syllabus=Σύλλαβος, βιβλίο δογμάτων τὰ ὁποῖα καταδίκασε ὁ Πάπας.

Ε.Υ.Δ.Ε.Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

τὸν πόλεμο καὶ τὴν εἰρήνη, ἢ καλύτερα ἀπὸ δῶθε ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ τὴν εἰρήνη.

Ἡ ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία, ὁ ἰησουϊτισμός, κηρύσσει μιὰ εἰρήνη, ἡ ὁποία εἶναι ἡ εἰρήνη τῆς συνείδησης, ἡ ἐξυπακουόμενη πίστη, ἡ παθητικὴ ὑπακοή. Ὁ Λέων Σεστὼφ (Ἡ ***νύχτα τῆς Γεθσημανῆς***) λέει πολὺ σωστά:

«Ἂς θυμηθοῦμε πὼς τὰ ἐπίγεια κλειδιὰ τοῦ βασιλείου τῶν οὐρανῶν ἔλαχαν στὸν Ἅγιο Πέτρο καὶ στοὺς διαδόχους του, ἀκριβῶς γιατὶ ὁ Πέτρος ἤξερε νὰ κοιμᾶται καὶ κοιμόταν ἓν ὅσῳ ὁ Θεός, μιὰ καὶ εἶχε κατεβῆ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, ἑτοιμαζόταν νὰ πεθάνει, πάνω στὸ σταυρό».

Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἤξερε νὰ κοιμᾶται ἢ κοιμόταν χωρὶς νὰ τὸ ξέρει. Κι' ἀπόστολος Πέτρος εἶν' ἐκεῖνος ποὺ ἀπαρνήθηκε τὸν Κύριο, ὥς ὅτου ξύπνησε ἀπὸ τὸν πετεινό, ἀπὸ κεῖνον ποὺ ξυπνάει ὅσους κοιμοῦνται.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΜΠΕΓΖΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠΙΚ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΜΠΕΓΖΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

V

Ο ΑΠΟΛΥΤΟΣ ΑΤΟΜΙΚΙΣΜΟΣ

Σὲ ὅλ' αὐτὰ μᾶς ἀπατᾶνε, πὼς ὁ χριστιανισμὸς κι' ὁ δυτικὸς πολιτισμὸς ἢ ἕλληνο—ρωμαϊκός, θὰ χαθοῦν μαζὶ καὶ πὼς ἀπὸ τὴ Ρωσσία καὶ τὸ μπολσεβικισμὸ θὰ μᾶς ἔρθει ἕνας ἄλλος πολιτισμὸς—θέλοντας καὶ μὴ χρησιμοποιοῦμε αὐτὴ τὴ λέξη—ἕνας ἀσιατικὸς πολιτισμός, ἀνατολικός, μὲ βουδικὲς ρίζες, ἕνας κομμουνιστικὸς τέλος πολιτισμός. Κι' αὐτὸ γιατὶ ὁ χριστιανισμὸς εἶναι ὁ ριζοσπαστικὸς ἀτομικισμός.

Ὁ πραγματικὸς μολαταῦτα πατέρας τοῦ μηδενιστικοῦ ρωσσικοῦ συναισθήματος εἶναι ὁ Ντοστογιέφσκη, ἕνας ἀπελπισμένος χριστιανός ἕνας χριστιανὸς σ' ἀγωνία.

Ἀλλ' ἐδῶ σκοντάφτουμε στὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἔννοιες ποὺ νὰ περιέχουν μέσα τους περισσότερες ἀντιφάσεις καὶ νὰ δέχονται πιὸ ἀντιφατικὲς ἐφαρμογὲς, ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ ἀτομικισμοῦ καὶ τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ ἰδίως τοῦ ἀναρχισμοῦ καὶ τοῦ σοσιαλισμοῦ. Καταντάει ἀδύνατο νὰ ξεκαθαρίσουμε τίποτε, μὲ τοὺς ὅρους αὐτούς. Κι' ὅσοι νομίζουν πὼς μὲ τὴ βοήθεια τῶν ὅρων αὐτῶν βλέπουν καθαρά, εἶναι σκοτεινὰ πνεύματα. Τὶ δὲ θὰ κατόρθωνε μαὐτοὺς ἡ σοβαρὴ διαλεκτικὴ τῆς ἀγωνίας τοῦ Ἁγίου Παύλου!

Ἡ ἀτομικότητα εἶναι τὸ πιὸ καθολικὸ πράμα. Γι'

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΜΕΤΟΥΝΤΟΣ ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

αὐτὸ δὲν ὑπάρχει τρόπος νὰ συνενοηθοῦμε πάνω σ' αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο.

Οἱ ἀναρχικοί, ἂν θέλουν νὰ ζήσουν, τοὺς χρειάζεται νὰ ἱδρύσουν ἕνα Κράτος. Κι' οἱ κομμουνιστὲς ὀφείλουν νὰ στηριχθοῦν στὴν ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου.

Οἱ πιὸ ριζοσπαστικοὶ ἀτομιστὲς ἱδρύουν μιὰ κοινότητα. Οἱ ἐρημίτες μαζεύουνται καὶ σχηματίζουν ἕνα μοναστῆρι, ἕνα ἄσυλο μοναχῶν, μοναζόντων. Οἱ ἐρημίτες πρέπει νὰ βοηθοῦνε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. Νὰ θάβουν τοὺς νεκρούς των. Κι' ἰδίως νὰ δημιουργοῦν ἱστορία, μιὰ καὶ δὲν κάνουν παιδιά.

Μόνος μολαταῦτα ὁ ἐρημίτης ἀγγίζει τὸ ἰδανικὸ τῆς ἀτομικιστικῆς ζωῆς. Ἕνας ἱσπανὸς ἐπιστήμονας, ποὺ ἔπειτα ἀπὸ τὰ ἑξῆντα χρόνια του, βάλθηκε νὰ μάθει ποδήλατο, μοὔλεγε, πὼς στὸ ποδήλατο εὕρισκε τὸ πιὸ ἀτομικὸ μεταφορικὸ μέσο. Τοῦ ἀποκρίθηκα :

—Ὄχι, δὸν Ζοζέ, τὸ ἀτομικὸ μεταφορικὸ μέσο εἶναι νὰ περπατάει κανεὶς μόνος του καὶ μὲ γυμνὰ πόδια καὶ μάλιστα ἐκεῖ ποὺ δὲν ὑπάρχουν δρόμοι.

Νὰ ζῇ κανεὶς μόνος, γυμνὸς καὶ στὴν ἔρημο.

Ὁ πάτερ—Ὑάκινθος, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἔκοψε κάθε σχέση μὲ τὴν καθολικὴ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία, ἔγραψε, πὼς ἡ ἀγγλοσαξωνικὴ φυλὴ εἶναι ἡ «φυλὴ τῆς ἠθικῆς καὶ δυνατῆς οἰκογένειας, ἡ φυλὴ τῆς δραστήριας κι' ἐλεύθερης προσωπικότητας, ἡ φυλὴ τοῦ ἀτομικιστικοῦ χριστιανισμοῦ..» Ἔχουν ἐπαναλάβει συχνὰ πὼς ὁ διαμαρτυρόμενος χριστιανισμὸς πρὸ πάντων, ἦταν ὁ χριστιανισμὸς τοῦ ἀτομικισμοῦ. Μὰ δὲν ὑπάρχει ἀτομικὸς χριστιανισμός, παρὰ στὴν ἀγαμία. Ὁ χριστιανισμὸς μέσα στὴν οἰκογένεια δὲν εἶναι πιὰ καθαρὸς χριστιανισμός, μὰ ἕνας συμβιβασμὸς μὲ τὸν αἰῶνα. Γιὰ ν' ἀκολουθήσει κανεὶς τὸ Χριστό, πρέπει ν' ἀφήσει

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ. ΔΙΑΣ Κ.Π.Τ. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

πατέρα, μητέρα, ἀδέρφια, γυναίκα καὶ παιδιά. Κι᾽ ἂν καταντάει ἀδύνατο νὰ συνεχιστῇ ἡ ἀνθρώπινη γεννιά, τόσο τὸ χειρότερο γι᾽ αὐτήν.

Μολαταῦτα τὸ παγκόσμιο μοναστῆρι εἶναι ἀπρόσιτο, Τὸ ἴδιο ἀπρόσιτο εἶναι καὶ τὸ μοναστῆρι ποὺ θὰ μᾶς ἀγκάλιαζε ὅλους μας. Γι᾽ αὐτὸ ἔχουμε, δυὸ κατηγορίες χριστιανῶν. Οἱ μὲν εἶναι οἱ χριστιανοὶ τοῦ κόσμου, τοῦ αἰῶνα—saecula θὰ πεῖ γεννιὲς—οἱ πολιτικοὶ χριστιανοί, ἐκεῖνοι ποὺ ἀνατρέφουν τὰ παιδιά τους γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Οἱ δὲ εἶναι οἱ καθολικοὶ χριστιανοί, οἱ κανονικοὶ οἱ χριστιανοὶ τοῦ μοναστηριοῦ, οἱ μοναχοί. Οἱ πρῶτοι διαιωνίζουν τὴ σάρκα καὶ μαζὶ μ᾽ αὐτὴν τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα. Οἱ δεύτεροι διαδίνουν τὸ πνεῦμα τῆς μόνωσης. Μὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ φέρει τὸν κόσμο στὸ μοναστῆρι, τὸν αἰῶνα στὸν μοναχικὸ κανονισμὸ καὶ νὰ διατηρήσει καταμεσὶς στὸν κόσμο τὸ πνεῦμα τοῦ μοναστηριοῦ.

Καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δέ, ὅταν εἶναι θρῆσκοι, ζοῦνε σὲ μιὰ βαθειὰ ἐσωτερικὴ ἀντίφαση, ζοῦνε σὲ ἀγωνία. Ὁ καλόγερος ποὺ διατηρεῖ τὴν παρθενικότητά του καὶ φυλάει τὸ σπόρο τῆς σάρκας, γιατὶ πιστεύει, πὼς ἡ σάρκα θ᾽ ἀναστηθῇ, ὁ καλόγερος αὐτὸς τὸν λέγεται : ***πατὴρ***—κι᾽ ἡ καλογριά : ***μήτηρ***—ὀνειρεύεται τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἐπιβίωση, στὴν ἱστορία. Ὁ Ἅγιος Φραγκῖσκος τῆς Ἀσσίζης, σκεπτόταν, πὼς θὰ μιλοῦσαν γι᾽ αὐτόν. Ὁ Ἅγιος Φραγκῖσκος τῆς Ἀσσίζης, ἄλλωστε, δὲν ἦταν πραγματικὰ ἕνας ἐρημίτης, ἕνας μοναχός,μὰ ἕνας μικρὸς ἀδερφός, fratello. Κι᾽ ἀπὸ τ᾽ ἄλλο μέρος, ὁ πολιτικὸς χριστιανός, ὁ πολίτης, ὁ πατέρας τῆς οἰκογένειας, ὅσο ζῇ στὴν ἱστορία, ἀναρωτιέται, ἂν ἡ σωτηρία του δὲν κινδυνεύει. Κι᾽ ἂν ὁ κοσμικὸς ἄνθρωπος εἶναι τραγικός, ἐκεῖνος ποὺ κλείνεται—ποὺ τὸν κλείνουν μᾶλλον—μέσα σ᾽ ἕνα μοναστῆρι, ὁ

καλόγερος στὸ πνεῦμα, εἶναι πιὸ τραγικὸς—ὁ ἐρημίτης δηλαδή, ποὺ ὀφείλει νὰ ζήσει στὸν αἰῶνα.

Ἡ κατάσταση τῆς παρθενίας εἶναι γιὰ τὴν καθολικὴ ἀποστολικὴ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία, μιὰ κατάσταση πιὸ τέλεια, ἀπὸ τὴν κατάσταση τοῦ γάμου. Ἡ ἐκκλησία ἔκανε τὸ γάμο ἕνα μυστήριο, μὰ σύγκαιρα τὸν θεωρεῖ καὶ σὰν μιὰ συνθηκολόγηση μὲ τὸν κόσμο, μὲ τὴν ἱστορία. Ἀντίθετα τώρα οἱ ἄντρες καὶ οἱ γυναῖκες, ποὺ ζοῦν σὲ παρθενικὴ κατάσταση ἔχουν ἀφιερώσει τὴ ζωή τους στὸν Κύριο, ζοῦνε σὲ ἀγωνία, ἀπ' ἀφορμὴ τοῦ ἐνστίκτου τῆς πατρότητας καὶ τὴς μητρότητας. Σ' ἕνα μοναστῆρι καλογριῶν ὑπάρχει ἡ τρελλὴ λατρεία τοῦ Ἰησοῦ—Παιδιοῦ, τοῦ Θείου Βρέφους.

Ὁ χριστιανισμὸς—ἴσως ἡ ἀνθρωπότητα—θὰ μποροῦσε ἄραγε νὰ συγκροτηθῆ κατὰ τὸν τρόπο ποὺ συγκροτεῖται ἕνα σμῆνος ἀπὸ μελίσσια, ἢ μιὰ μυρμηγκοφωλιὰ μὲ πατέρες καὶ μητέρες, ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος καὶ ἄγονους ἐργάτες, οὐδέτερους δηλαδή, ἀπὸ τὸ ἄλλο ; Στὴ κυψέλη καὶ στὴν μυρμηγκοφωλιά, οἱ οὐδέτερες μέλισσες καὶ τὰ οὐδέτερα μυρμήγκια εἶναι ἐκεῖνα, ποὺ ἐργάζονται καὶ ποὺ ἀναθρέφουν τὶς γενιές, ποὺ ἀνήκουν σ' ἕνα γένος, εἴτε ἀρσενικό, εἴτε στὸ θηλυκό. Σὲ μᾶς οἱ πατέρες καὶ οἱ μητέρες εἶναι συνήθως ἐκεῖνοι, ποὺ ἐργάζονται, γιὰ νὰ συντηρήσουν τὰ παιδιά τους, εἶναι οἱ προλετάριοι, ἐκεῖνοι ποὺ κάνουν τὴ σάρκα νὰ ζῆ, ἐκεῖνοι ποὺ παράγουν τοὺς καρπούς, ποὺ διαιωνίζουν τὴν ὑλικὴ ζωή. Καλὰ κι' ἡ πνευματικὴ ζωή ; Στοὺς καθολικοὺς λαούς, οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ μοναχὲς εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ διατηροῦν τὴ θρησκευτικὴ χριστιανικὴ παράδοση, ἐκεῖνοι ποὺ ἀναθρέφουν τὴ νιότη.

Μὰ μιὰ καὶ ὀφείλουν νὰ τὴν ἀναθρέψουν γιὰ τὸν κόσμο, γιὰ τὸν αἰῶνα, γιὰ νὰ γίνουν οἱ νέοι αὐτοὶ μιὰ μέρα πατέρες καὶ μητέρες, μέσα στὴν οἰκογένεια, ὀφείλουν τέλος

νὰ τὴν ἀναθρέψουν γιὰ τὴν πολιτικὴ ζωή, μιὰ ἐσωτερικὴ ἀντίφαση φαίνεται στὴ διδασκαλία τους Μιὰ μέλισσα θὰ μποροῦσε νὰ διδάξει μιὰν ἄλλη τὴν τέχνη, πῶς φτιάνεται ἕνα κελλί, μὰ δὲν μπορεῖ νὰ μάθει σ᾽ ἕναν κηφῆνα πῶς νὰ γονιμοποιήσει τὴ βασίλισσα.

Κι᾽ αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ ἀντίφαση τῆς μοναστικῆς διδασκαλίας, ποὺ δίνεται σὲ μέλλοντες πολίτες, φθάνει στὸν κολοφώνα της, μὲ τὴ λεγόμενη Συντροφιὰ τοῦ Χριστοῦ. Οἱ Ἰησουῖτες δὲν ἀγαπᾶνε καθόλου νὰ τοὺς λένε μοναχοὺς ἢ ἀδερφούς. Μοναχὸς εἶναι ἕνας Βενεδικτίνος καὶ ἕνας Σαρτρὲ (μοναχὸς τοῦ τάγματος τοῦ Μπροῦνο). Ἀδερφὸς πάλι εἶναι ἕνας φρανσισκάτος ἢ ἕνας δομινικανός. Μὰ ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Ἰησουῖτες, γιὰ νὰ χτυπήσουν τὴ Μεταρρύθμιση—ποὺ στάθηκε ἀφορμὴ γιὰ νὰ ἐκλαϊκευτῆ καὶ νὰ γενικευτῆ ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευση—ἐπιδόθηκαν στὴν ἀγωγὴ τοῦ λαοῦ, τῶν πολιτῶν, ἐκείνων ποὺ θὰ γίνονταν πατέρες οἰκογένειας, ὑπόταξαν, ἐξιησουϊτέψανε μ᾽ ἄλλα λόγια καὶ τοὺς ἄλλους θρησκευτικοὺς κανόνες. Κι᾽ ἔτσι κατάντησαν νὰ θεωροῦνε τὴν ὑπηρεσία τῆς δημόσιας παιδείας, σὰν μιὰ βιομηχανία, σὰν μιὰ παιδαγωγικὴ βιομηχανία. Κι᾽ ἀντὶ νὰ ζητήσουν ἐλεημοσύνη, νά τους ποὺ ἔγιναν δάσκαλοι.

Ἔτσι ὁ χριστιανισμός, ὁ πραγματικὸς χριστιστιανισμὸς, ἀγωνιᾶ στὰ χέρια αὐτῶν τῶν δασκάλων τοῦ αἰῶνα. Ἡ Ἰησουϊτικὴ παιδαγωγικὴ εἶναι βαθειὰ ἀντι—χριστιανικὴ παιδαγωγική. Ὁ Ἰησουΐτης περιφρονεῖ τὴ μεγάλη εὐλάβεια. Τὸ σύστημά του, τὸ σύστημα τῆς παθητικῆς ὑπακοῆς τῶν τριῶν βαθμῶν ὑπακοῆς, τέτοιο ὅπως τὸ ἐξέθεσε ὁ Inigode Loyola, στὴν περίφημη ἐπιστολή του πρὸς τοὺς Πατέρες καὶ Ἀδερφοὺς τῆς Πορτογαλλίας, εἶναι ἕνα ἀντιχριστιανικὸ σύστημα καὶ στὸ βάθος ἀντιπολιτικό. Μ᾽ αὐτὸ

τὸ εἶδος τῆς ὑπακοῆς, ὁ πολιτισμὸς θὰ γινόταν ἀδύνατος. Τὸ ἴδιο κι' ἡ πρόοδος.

Στὶς 24 Φεβρουαρίου 1911 ὁ πάτερ Ὑάκινθος ἔγραφε στὸ ἡμερολόγιό του:

«Ἡ Εὐρώπη εἶναι καταδικασμένη κι' ἐκεῖνος ποὺ λέει: Εὐρώπη, λέει: ὁ χριστιανισμός. Δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ χαθῆ ἀπὸ τὸν κίτρινο κίνδυνο, ποὺ τὴν φοβερίζει, καὶ ποὺ τὸν ἐνισχύει ἀκόμη καὶ μὲ τὸ μαῦρο κίνδυνο: φέρνει στοὺς κόλπους της τὶς δύο θεομηνίες, ποὺ φθάνουνε νὰ τή σκοτώσουνε: τὸν Παπισμὸ καὶ τὴν Ἐπανάσταση. Μανέ, Θεκέλ, Φαρές.

Νὰ γιατὶ πρέπει ν' ἀρκεσθοῦμε στὴν **ἄμυνα**, *χωρὶς ἐλπίδα νὰ νικήσουμε καὶ νὰ διαφυλάξουμε γιὰ ἄγνωστο μέλλον, τὸ διπλὸν πυρσὸ τῆς θρησκείας καὶ τοῦ πραγματικοῦ πολιτισμοῦ».*

*
* *

Ὁ Ναπολέων ἔλεγε, πὼς ἕναν αἰῶνα ἔπειτ' ἀπ' αὐτόν, ἡ Εὐρώπη θὰ γινόταν κοζακικὴ ἢ δημοκρατική, θέλοντας ἀναμφίβολα νὰ πεῖ μ' αὐτὸ κάτι πολὺ σχετικό, μ' ἐκεῖνο ποὺ ἐννοοῦσε ὁ πάτερ Ὑάκινθος—ἕνας Ναπολέων στὸ εἶδός του—(ὁ ἕνας γυιὸς τοῦ Ρουσσὼ κι' ὁ ἄλλος τοῦ Σατωβριάνδου), τὴ στιγμὴ ποὺ μιλοῦσε γιὰ τοὺς παπικοὺς καὶ τοὺς ἐπαναστάτες. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ δὲν κατάλαβε οὔτε ὁ ἕνας, οὔτε ὁ ἄλλος εἶναι, πὼς οἱ κοζάκοι θὰ γίνονταν δημοκράτες καὶ οἱ δημοκράτες κοζάκοι, ὁ παπισμὸς ἐπαναστατισμὸς κι' ὁ ἐπαναστατισμὸς παπισμός. Μὰ δὲν προεῖδαν οὔτε τὸν μπολσεβικισμό, οὔτε τὸ φασισμό. Κι' οὔτε τὴν τεράστια σύγχυση καὶ τὸ χάος, ποὺ ὁ φτωχὸς

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Α. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ. Δ.της ΚΕΠΙ ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Spengler[1] θέλει νὰ ἐξηγήσει, μὲ τὴ μουσικὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς πτώσης τῆς Δύσης (Der Untergang des Abendlandes) καὶ ποὺ δὲν εἶναι τίτοτ' ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀγωνία τοῦ χριστιανισμοῦ.

Καλὰ κι' ὁ κίτρινος κίνδυνος; Ὁ μαῦρος κίνδυνος; Ὁ κίνδυνος δὲν ἔχει χρῶμα. Κ' ὁ μουσουλμανικὸς κίνδυνος; Ναὶ, μὰ προκειμένου νὰ δράσει στὴν ἱστορία, νὰ γίνει πολιτικὸς—καὶ ὁ πόλεμος, ὅπως πολὺ καλὰ εἶπε ὁ Treitschke εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν πολιτικὴ—ὁ ἐρημίτης μωαμεθανισμός, ἐκχριστιανίζεται, γίνεται χριστιανός. Μ' ἄλλα λόγια ἀγωνιᾶ. Ἀγωνιᾶ στὸν προσηλυτισμό.

Ἡ πρόοδος, εἶπα. Εἶναι μιὰ πολιτικὴ ἀξία καὶ ὄχι θρησκευτική. Ἡ πρόοδος; Ἔχει ἡ ἱστορία μιὰν ἀνθρώπινη ἢ καλύτερα θεία τελικότητα; Δὲ ζῆ σὲ κάθε στιγμή; Γιὰ τὸ Χριστὸ καὶ γιὰ ὅσους πιστεύανε στὸ κοντικὸ τέλος τοῦ κόσμου, ἡ πρόοδος θὰ ἦταν κάτι τις δίχως νόημα. Δὲν προοδεύει κανεὶς μέσα στὴν ἁγιωσύνη; Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι σήμερα, στὸν εἰκοστὸν αἰῶνα, περισσότερο ἅγιος ἀπ' ὅ,τι ἦταν στὸ δεύτερο ἢ στὸν τέταρτο ἢ στὸν ἐνδέκατο. Ἕνας χριστιανὸς δὲν πιστεύει, πὼς ἡ πρόοδος μπορεῖ νὰ βοηθήσει τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς. Ἡ πολιτική, ἡ ἱστορικὴ πρόοδος δὲν εἶναι μιὰ ὁδοι-

---

1. Ὁ Osrald Spengler ἀνεστάτωσε μὲ τὸ βιβλίο του αὐτὸ τοὺς διανοούμενους κύκλους τῆς Εὐρώπης ὅλης, δίνοντας μιὰ νέα προοπτικὴ στὴν ἱστορία, στὸ ἀνθρώπινο γίγνεσθαι.

Ἐλπίζουμε μετὰ μερικὰ φύλλα νὰ δώσουμε στὶς «Μελέτες» μιὰ ἐπισκόπιση τοῦ ἔργου τοῦ Spengler.

(Σ. Μ.)

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΠΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ.Δ της Ε.Π.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

πορία τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ Θεό. Κι' ἀπ' αὐτὸ προέρχεται μιὰ ἄλλη ἀγωνία γιὰ τὸ χριστιανισμό.

Τὸ σύστημα τῆς προόδου εἶναι τὸ σύστημα ἰδεῶν τοῦ ὑπεράνθρώπου τοῦ Νίτσε. Ἀλλ' ὁ χριστιανὸς ὀφείλει νὰ πιστεύει ὅτι αὐτό, στὸ ὁποῖο πρέπει νὰ τείνει, δὲν εἶναι ὁ ὑπεράνθρωπος, μὰ ὁ ἀθάνατος ἄνθρωπος, ὁ χριστιανός.

Ὑπάρχει πρόοδος μετὰ θάνατον ; Αὐτὴν τὴν ἐρώτηση, ὁ χριστιανισμὸς ποὺ πιστεύει στὴν ἀνάσταση τῆς σάρκας καὶ συνολικὰ στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, θἄπρεπε νὰ τὴ θέσει στὸν ἑαυτό του, περισσότερο ἀπὸ μιὰ φορά. Ἡ πλειονότητα ὅμως τῶν ἁπλῶν πιστῶν, τῶν εὐαγγελικῶν πιστῶν, ἀγαπάει νὰ φαντάζεται τὴν ἄλλη ζωή, σὰν ἕνα ξεκούρασμα, σὰν μιὰ εἰρήνη, σὰν μιὰ ρεμβώδη ἡσυχία, περισσότερο σὰν μιὰ «διαιώνιση τῆς προσκαιρότητας», τῆς τωρινῆς, σὰν συγχώνευση τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, τῆς ἀνάμνησης καὶ τῆς ἐλπίδας,σ' ἕνα ἀδιάκοπο παρόν. Ἡ ἄλλη ζωή, ἡ δόξα γι' αὐτοὺς εἶναι ἕνα εἶδος μοναστηριοῦ γιὰ οἰκογένειες, ἕνα εἶδος συνεργαστηριοῦ (1).

*
* *

Ὁ Ντάντε εἶναι ἐκεῖνος ποὺ τόλμησε περισσότερο ἀπ' ὅλους νὰ μᾶς χαράξει ἕναν πίνακα, ἀπὸ τὶς πέραν τοῦ τάφου κοινότητες, σὰν τῆς Κόλασης, τοῦ Πουργκατόριου καὶ τοῦ Παραδείσου. Μὰ οἱ ἀποδοκιμασμένοι καὶ οἱ ἐκλεκτοὶ εἶναι ἐκεῖ μόνοι καὶ μόλις μποροῦν νὰ σχηματίσουν κοινωνία. Κι' ἂν σχηματίζουν μία κοινωνία, ὁ Ντάντε μᾶς τὴ ζωγραφίζει, ὄχι σὰν χριστιανικὸς ποιητής, μὰ

---

(1) Phalanstère=συνεργαστῆρι, κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Fourier.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΗΣ: ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ
Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

σὰν πολιτικὸς Γιβελίνος (1). Ἡ ***θεία Κωμωδία*** του εἶναι μιὰ βιβλικὴ κωμωδία κι᾽ ὄχι εὐαγγελική. Καὶ φοβερὰ ἀγωνιώδης.

Ἀλλ᾽ ἡ πιὸ βαθειὰ καταφρόνια τοῦ Ντάντε—τοῦ μεγάλου ὑπεροπτικοῦ ἐκείνη ποὺ κάμφθηκε μπροστὰ στὴ Φραντζέσκα ντὰ Ριμίνι, εἶναι γι᾽ αὐτὸν τὸν πάπα, ποὺ ἀπαρνήθηκε τὴν παπωσύνη, γι᾽ αὐτὸ τὸν κακομοίρη τὸ Σελεστῖνο τὸν Ε΄., τὸν Πιέτρο ντέλ Μουρόνε, ποὺ ἀναγορεύθηκε ἅγιος ἀπὸ τὴ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία—αὐτὸς ποὺ ἀπὸ ἀνανδρία ὑπῆρξε ὁ μέγας ἀρνητής.

Τὸν τοποθετεῖ λοιπὸν στὴν εἴσοδο τῆς Κόλασης, ἀνάμεσα σ᾽ ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν τὴν ἐλπίδα νὰ πεθάνουν, σ᾽ ἐκείνους ποὺ ἔζησαν χωρὶς ὄνειδος καὶ χωρὶς ἔπαινο, ἀνάμεσα, στοὺς οὐδέτερους κακομοίρηδες, ποὺ δὲν πάλεψαν, ποὺ δὲ δοκίμασαν ἀγωνία καὶ ποὺ πρέπει νὰ τοὺς προσπεράσουμε, χωρὶς νὰ μιλήσουμε γι᾽ αὐτούς :

Non ragioniam di lor, maguarda e passa.

---

(1) ***Γιβελίνους*** ὀνόμαξαν στὴν Ἰταλία ἀπὸ τὸ ΙΒ΄ ὡς τὸ ΙΕ΄ αἰῶνα, τοὺς ὀπαδοὺς τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Γερμανίας.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΧΟΛΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΜΕΑΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ. της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006